

Εικ. 18. Η νηπιαγωγός εξηγεί τις εικόνες του παραμυθιού

ακροατήριο, για την ύπαρξη ή όχι μουσικής υπόκρουσης και για την κίνηση των παιδιών ταυτόχρονα με την ακρόαση. Γι' αυτό, είναι σκόπιμο να αναφερθούμε αμέσως στα τρία αυτά στοιχεία⁵⁹.

α) Διακοπές στη διήγηση

Τα παιδιά διακρίνονται για την τάση τους να παρεμβαίνουν στην αφήγηση, παίρνοντας το λόγο και ανοίγοντας παρενθέσεις, πολλές φορές άσχετες με την υπόθεση του παραμυθιού, με αποτέλεσμα να αποσπάται η προσοχή τους. Καλό είναι οι οποιεσδήποτε απόψεις ή εμπειρίες των παιδιών να εκφράζονται στο τέλος της αφήγησης, τακτική που μεταδίδει στο παιδί τις αρχές της σωστής συνομιλίας, χωρίς ταυτόχρονα να αποσπάται η προσοχή του. Μερικοί ωστόσο υποστηρίζουν ότι οι «ανώδυνες» παιδικές παρεμβάσεις συντελούν στον εμπλουτισμό του παραμυθιού με νέα στοιχεία και στην ψυχολογική ωρίμανση του παιδιού, αφού με αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται ότι η εμπειρία του είναι σχετική με την αφήγηση.

Από πλευράς του/της παιδαγωγού, ενδέχεται να ανοίγονται παρενθέσεις για την ερμηνεία άγνωστων λέξεων ή τη διεξοδική ανάλυση ορισμένων σκηνών. Για την αντιμετώπιση τέτοιων ενδεχομένων κρίνεται σκόπιμη εξ αρχής η αντικατάσταση των άγνωστων λέξεων με συνώνυμες και η αποφυγή των ατέλειωτων λεπτομερειών. Ακόμα και ερωτήσεις όπως «Και τι νομίζετε, λοιπόν, παιδιά, ότι

έγινε μετά;», καλό είναι να αποφεύγονται, γιατί είναι σύνηθες τα παιδιά να δίνουν απαντήσεις εντελώς ασύμβατες με την πλοκή του παραμυθιού και τόσο απίθανες, που η συνέχεια του παραμυθιού να μοιάζει λιγότερο ενδιαφέρουσα σε σχέση με αυτό που φαντάζονται.

Ο/Η παιδαγωγός επιπλέον έχει να αντιμετωπίσει και την τυχόν «άτακτη» συμπεριφορά ορισμένων παιδιών που παρεμποδίζουν τη ροή της αφήγησης. Η διακοπή του παραμυθιού στην περίπτωση αυτή για την αποκατάσταση της ησυχίας δεν είναι η ενδεδειγμένη λύση. Αποτελεσματικά μέσα θεωρούνται η αλλαγή στον τόνο και την ένταση της φωνής, η παρεμβολή του ονόματος του μικρού «ταραξία» στο λόγο και η επιβράβευση της κόσμιας συμπεριφοράς των υπόλοιπων παιδιών.

β) Μουσική

Οι μουσικές επιλογές που έχει να κάνει ο/η παιδαγωγός σε σχέση με την αφήγηση είναι δύο: η συνεχής μουσική υπόκρουση και η παρένθεση μουσικών κομματιών σε κατάλληλα σημεία της αφήγησης.

Στην πρώτη περίπτωση η μουσική συμπληρώνει το λόγο, υποβάλλοντας το μαγικό κλίμα του παραμυθιού. Γι' αυτό, καλό είναι να χρησιμοποιείται. Χρειάζεται βέβαια και πάλι προσεκτική επιλογή του κατάλληλου κομματιού με βάση την προϋπάρχουσα εμπειρία του/της παιδαγωγού και τα συναισθήματα των ακροατών, τα οποία μπορεί εκείνος/-η να αποσπάσει μέσα από τις αντιδράσεις τους. Οπωσδήποτε όμως η μουσική, ιδιαίτερα αν υπάρχει και στίχος, δεν πρέπει να συγκεντρώνει την προσοχή του ακροατηρίου σε βάρος του λόγου. Γι' αυτό, η έντασή της δεν πρέπει να υπερκαλύπτει τη φωνή του/της παιδαγωγού.

Στη δεύτερη περίπτωση, θεωρείται χρήσιμο ένα φορητό κασετόφωνο για την παρουσίαση των μουσικών παρεμβολών στις κατάλληλες στιγμές της αφήγησης, με σκοπό τη δημιουργία ονειρικού κλίματος και την πληρέστερη περιγραφή των επεισοδίων. Για παράδειγμα, όταν η πλοκή αναφέρεται στο γάμο του βασιλικού ζευγαριού, η ακρόαση του γαμήλιου εμβατηρίου τονίζει τη λαμπρότητα της σκηνής.

Ο κίνδυνος βέβαια που υπάρχει σχετικά με τη μουσική επένδυση των σκηνών του παραμυθιού είναι η τυποποίηση. Το ενδεχόμενο αυτό ελαχιστοποιείται με το να δοκιμάζει ο/η παιδαγωγός νέους τρόπους σύζευξης του λόγου με τη μουσική ή με το να εμπλουτίζει την αφήγηση με τους δικούς του/της ήχους, αν γνωρίζει ένα μουσικό όργανο.

γ) Κίνηση

Παρά τη στατική εικόνα που σχηματίζουμε, όταν μιλάμε για ακρόαση παρα-

μυθιού, με τα παιδιά καθισμένα με έναν ορισμένο τρόπο, δεν αποκλείεται ο συνδυασμός του λόγου με την κίνηση. Έτσι, μπορούμε να προτρέψουμε τα παιδιά να εκτελέσουν επί τόπου μιμητικές κινήσεις με το κεφάλι, τον κορμό ή τα χέρια ή και να μιμηθούν το βηματισμό των στρατιωτών, τον καλπασμό των αλόγων κτλ., ανάλογα με την εκάστοτε υπόθεση. Με αυτόν τον τρόπο, το παραμύθι μετατρέπεται σε δράση. Η κινητική συμμετοχή ωστόσο θα πρέπει να είναι απλώς βοηθητική, ώστε να μην επιτρέπει τη σκίαση του προφορικού λόγου ή τη μετάπτωση της αφήγησης σε θεατρικό παιχνίδι.

Γενικά, ο σωστός τρόπος παρουσίασης του παραμυθιού επιτυγχάνεται με τη δραστηριοποίηση του ίδιου/της ίδιας του/της εκπαιδευτικού και την επιμόρφωσή του/της. Συμπληρωματικά προς τη συστηματική παρακολούθηση της Παιδικής Λογοτεχνίας (σεμινάρια, συνέδρια, ημερίδες κ.ά.) τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, επιμορφωτές κρίνονται, σύμφωνα με μερικούς μελετητές⁶⁰, και οι ασπούδαχτοι παραμυθάδες και παραμυθούδες του λαού, οι οποίοι χρήσιμο είναι να μεταδώσουν στη νεότερη γενιά την τέχνη της αφήγησης.

5.10. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗ ΔΙΗΓΗΣΗ ΕΝΟΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ⁶¹

α) Δημιουργία παραμυθιού από τα παιδιά

Αφού προετοιμάσουμε σχετικά τα παιδιά, σκεφτόμαστε ομαδικά ένα θέμα και κάθε παιδί με τη σειρά του προσθέτει το δικό του αφηγηματικό λιθαράκι στην οικοδόμηση του παραμυθιού. Κάθε αφηγηματική προσθήκη μαγνητοφωνείται, ενώ παράλληλα τα παιδιά ζωγραφίζουν τα επεισόδια που σκέφτονται, ώστε στο τέλος να είναι δυνατή η ανασύνθεση του παραμυθιού μέσα από τις ζωγραφιές.

Σαν παραλλαγή, μπορούμε να παραλείψουμε τον τίτλο ή την κατάληξη του παραμυθιού, για να εργαστούν τα παιδιά στο σπίτι και να προτείνουν τις δικές τους λύσεις το καθένα την επόμενη μέρα στο σχολείο. Ολόκληρη η λογοτεχνική δημιουργία μπορεί να γίνει ένα «σώμα» και να δοθεί σε αντίγραφα σε κάθε παιδί, αλλά και να κατατεθεί στο «Αρχείο Γλωσσικών Δραστηριοτήτων». Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά αποκομίζουν και μια προκαταρκτική ιδέα για τον τρόπο με τον οποίο φτιάχνονται τα βιβλία.

β) Δημιουργία παραμυθιών με αριθμούς κ.ά.–λογικομαθηματικές έννοιες

Η κατανόηση προμαθηματικών εννοιών και σχέσεων μπορεί να επιτευχθεί με τη δημιουργία παραμυθιών στα οποία τα παιδιά ανακατεύουν λέξεις και αριθμούς, όπως στην ακόλουθη περίπτωση:

«Μια φορά οι μαρκαδόροι άρχισαν να ζωγραφίζουν μόνοι τους. Ζωγράφισαν πέντε αγελάδες, τέσσερα μοσχαράκια, τρία άλογα, δύο σκυλιά κι έναν τσοπάνη. Ένας μαρκαδόρος όμως αγαπούσε πολύ τα λουλούδια και τα δέντρα. Έτσι, λοιπόν, ζωγράφισε δύο τριαντάφυλλα, ένα πεύκο, πέντε πορτοκαλιές, τρεις γαριφαλιές κτλ.».

Με ανάλογους στόχους χρησιμοποιείται συχνά ο *Κοντορεβιθούλης*. Ο/Η παιδαγωγός ή ένα παιδί, υποδυόμενος/-η τον πρωταγωνιστή του παραμυθιού, σκορπίζει «ίχνη» με πετραδάκια ή κύβους και σχηματίζει διαδρομές μέσα στην αίθουσα ανάμεσα στα διάφορα αντικείμενα. Από πριν τα παιδιά έχουν ορίσει το δάσος και το σπίτι και με βάση τα «ίχνη» καθοδηγούνται στο χώρο και μαθαίνουν να προσανατολίζονται.

γ) Αναδιήγηση

Η αναδιήγηση του κειμένου γίνεται ή από τα παιδιά ή από τον/την παιδαγωγό, εφόσον εκείνα το ζητήσουν. Στην πρώτη περίπτωση, το παιδί που ξαναδιηγείται το παραμύθι βρίσκεται σε ορατό από τους ακροατές σημείο, για να προσελκύει την προσοχή τους, ενώ ταυτόχρονα το ίδιο το παιδί ενισχύει την αυτοπεποίθησή του και βοηθιέται να ξεπεράσει τυχόν προβλήματα έκφρασης.

δ) Δραματοποίηση

Δραματοποίηση σημαίνει το παίξιμο της ιστορίας του παραμυθιού, η αναπαράσταση του παραμυθιού από τα παιδιά. Μετά την αφήγηση και την προετοιμασία της ατμόσφαιρας για ό,τι πρόκειται να ακολουθήσει, τα παιδιά συζητούν μεταξύ τους και μοιράζονται τους ρόλους με τη διακριτική βοήθεια του/της παιδαγωγού. Φροντίζουμε να αποφεύγονται οι «διακοσμητικοί» ρόλοι (δέντρα, σύννεφα κτλ.), για να μην καταστραφεί ο δυναμικός χαρακτήρας της δραματοποίησης. Αφού τα παιδιά ορίσουν τους χώρους όπου θα διεξαχθεί η παράσταση και αφού ντυθούν κατάλληλα, αρχίζουν να «υλοποιούν» το παραμύθι μέσω του λόγου, της κίνησης και των διαθέσιμων βοηθητικών υλικών.

Συχνά ο/η παιδαγωγός χρειάζεται να διασκεύασει το παραμύθι, περιορίζοντας για παράδειγμα την έκτασή του. Επίσης, η δραματοποίηση είναι πιο επιτυχής, όταν τα παιδιά γνωρίζουν καλά το περιεχόμενο του κειμένου, χωρίς να απαγορεύονται ελεύθερες τροποποιήσεις από τα ίδια· μάλιστα, παρατηρείται συχνά η τάση των παιδιών να επιμηκύνουν τα επεισόδια των παραμυθιών που τους αρέσουν ιδιαίτερα. Η αθόρυβη παρακολούθηση της αναπαράστασης από την πλευρά του/της παιδαγωγού του/της επιτρέπει να παρατηρεί τη γλωσσική συμπεριφορά των μικρών «ηθοποιών», για να προβεί αργότερα σε τυχόν βελτιώσεις.

Εικ. 19. Σκηνή από δραματοποίηση παραμυθιού.

ε) *Κουκλοθέατρο*

Στην περίπτωση αυτή η παράσταση πραγματοποιείται από κούκλες, στις οποίες τα παιδιά δανείζουν τις φωνές τους. Εκτός από κούκλες απαραίτητα στοιχεία του κουκλοθεάτρου είναι τα σκηνικά και το παράπηγμα. Ενδέχεται και πάλι το κείμενο να χρειάζεται διασκευή, ενώ η μουσική μπορεί να υποβοηθή την παράσταση. Εάν ο/η ίδιος/-α ο/η παιδαγωγός αναλαμβάνει να παίξει από μόνος/-η του/της κουκλοθέατρο, θα πρέπει να προκαλεί διαρκώς το διάλογο με τα παιδιά-θεατές.

στ) *Ποίημα*

Δεδομένου ότι στα παιδιά αρέσει να βρίσκουν λέξεις που ομοιοκαταληκτούν και να δίνουν ρυθμό στο λόγο τους, ένα παραμύθι μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για τη δημιουργία μικρών ποιημάτων με θέμα τον ήρωα του παραμυθιού που μόλις ακούστηκε, ένα μεμονωμένο περιστατικό κτλ. Τα παιδικά αυτά στιχουργήματα εγγράφονται σε κασέτες για μεταγενέστερη επεξεργασία από τον/την παιδαγωγό.

ζ) *Η τράπουλα του Προπ*

Σύμφωνα με το Ρώσο παραμυθολόγο Βλαντιμίρ Προπ, το παραμύθι χαρακτηρίζεται από 31 εσωτερικές λειτουργίες, οι οποίες δεν εμφανίζονται όλες σε κάθε

παραμύθι. Για παράδειγμα, η πλοκή διακρίνεται σε στάδια-λειτουργίες, όπως απομάκρυνση, απαγόρευση, παράβαση, έρευνα, προδοσία κ.ά. μέχρι το γάμο του ήρωα. Με βάση αυτές τις λειτουργίες μπορούμε να δημιουργήσουμε αναρίθμητες ιστορίες και παραμύθια. Κατασκευάζουμε, δηλαδή, «τραπουλόχαρτα» με μεγαλύτερο από το κανονικό μέγεθος, πάνω στα οποία ζωγραφίζουμε ή κολλάμε εικόνες αντίστοιχες των λειτουργιών. Αφού ανακατευστούν οι κάρτες, μοιράζονται στα παιδιά, τα οποία στη συνέχεια καλούνται να φανταστούν διάφορα πράγματα βάσει των εικόνων. Έτσι, το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός παραμυθιού, ενώ παράλληλα καλλιεργείται η φαντασία και ο λόγος.

η) Ζωγραφική-χειροτεχνία

Τα παιδιά, μετά την ολοκλήρωση της αφήγησης, μπορούν είτε να ζωγραφίσουν ό,τι θέλουν από το παραμύθι που άκουσαν είτε να αναπαραστήσουν μία σκηνή, έναν ήρωα κτλ. με διάφορα υλικά (πηλό, χαρτί κ.ά.).

θ) Παιχνίδια ανατροπής

Ο/Η παιδαγωγός ανατρέπει την κατάληξη του παραμυθιού προσθέτοντας στο τέλος μία καινούρια λέξη, η οποία αλλάζει την πορεία της υπόθεσης. Οι πρόσθετες αυτές λέξεις λειτουργούν ως ερεθίσματα, ώστε κάθε παιδί να δίνει τη δική του εκδοχή στην εξέλιξη της υπόθεσης. Για παράδειγμα, η λέξη *ελικόπτερο* στο παραμύθι της Κοκκίνοσκουφίτσας μπορεί να δώσει λύσεις, όπως ότι το ελικόπτερο πήρε την Κοκκίνοσκουφίτσα και τη γιαγιά της μακριά από το λύκο ή ότι ο κυνηγός κατέφτασε στο σπίτι με το ελικόπτερο της αστυνομίας κ.ο.κ.

ι) Παραμυθοσαλάτα

Η πλοκή ενός παραμυθιού μπορεί να τροποποιηθεί με τη συνάντησή του με άλλα παραμύθια. Ο/Η παιδαγωγός, δηλαδή, μπορεί να αναμείξει δύο-τρία παραμύθια, μπερδεύοντας τους ρόλους των ηρώων και δίνοντας, κατά συνέπεια, μια διαφορετική έκβαση στα γεγονότα. Με σωστή καθοδήγηση τα παιδιά οδηγούνται σε καταπληκτικά αποτελέσματα, δίνοντας πρωτότυπες διαστάσεις στα ήδη γνωστά παραμύθια. Ταυτόχρονα, καλλιεργούν τη φαντασία και το λόγο τους.

Το ίδιο ισχύει και για τα αντίστροφα παραμύθια. Θεωρούμε, δηλαδή, δεδομένο κάτι που δεν ισχύει συνήθως και οδηγούμαστε σε εντελώς διαφορετικές από τις συνηθισμένες υποθέσεις. Για παράδειγμα, ο λύκος δεν είναι κακός, οι εφτά νάνοι εμφανίζονται σαν εφτά γίγαντες κτλ.

κ) «Τίτλοσαλάτα»

Με σκοπό την άσκηση των μνημονικών και συνδυαστικών ικανοτήτων των παι-

διών, ανακατεύουμε τίτλους παραμυθιών και τα ονόματα των πρωταγωνιστών και κάνουμε διάλογο με τα (προ)νήπια. Ή, μερικά παιδιά μπορούν να φορέσουν ρούχα που παραπέμπουν σε γνωστούς πρωταγωνιστές παραμυθιών και τα υπόλοιπα να προσπαθούν να θυμηθούν τα όνομα του ήρωα και το παραμύθι στο οποίο εκείνος ανήκει.

Εικ. 20. Η αφήγηση του παραμυθιού οδηγεί τα παιδιά σε πυλοπλαστικές δημιουργίες.

✓ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Τα παραμύθια, φανταστικές διηγήσεις που ψυχαγωγούν και ταυτόχρονα απομακρύνουν τον αφηγητή και τους ακροατές από την πραγματικότητα, έχουν τις ρίζες τους στο απώτατο παρελθόν της ανθρωπότητας. Με το πέρασμα του χρόνου χάθηκε η πρωτόγονη αντίληψη ότι το παραμυθιακό περιεχόμενο αντικατοπτρίζει την ίδια τη ζωή, γεγονός που συνέβαλε στην εξέλιξη του παραμυθιού σε τέχνη.

Διαδεδομένα από λαό σε λαό ή γεννημένα ανεξάρτητα μεταξύ τους, απαντούν σε κάθε γωνιά της γης και χαρακτηρίζονται από καταπληκτική ομοιότητα.

Ειδικά, το ελληνικό παραμύθι έλκει την καταγωγή του από τις αρχαιοελληνικές διηγήσεις, ενώ στην πορεία του εμπλουτίστηκε και από μόνο του, αλλά και από τουρκικά δάνεια.

Διακρίνονται δύο είδη παραμυθιού: το παραδοσιακό-λαϊκό και το σύγχρονο-επώνυμο. Βασικά γνωρίσματα του παραμυθιού είναι το φανταστικό στοιχείο, η απουσία αναφορών σε συγκεκριμένα πρόσωπα και σε ορισμένο τόπο και χρόνο, η έλλειψη διδακτικού τόνου κ.ά.

Από δομική άποψη, παρατηρούνται συχνά η επανάληψη φραστικών μοτίβων, ο μαγικός αριθμός «τρία», η εναλλαγή έντασης και χαλάρωσης κτλ.

Από παιδαγωγική σκοπιά προσφέρει ευχαρίστηση, συμβάλλει στη γλωσσική καλλιέργεια και βοηθά στην επίλυση ψυχολογικών συγκρούσεων.

Οι ερμηνείες των παραμυθιών ποικίλλουν από κοσμολογικές μέχρι ψυχαναλυτικές. Για την επιτυχία των εκπαιδευτικών στόχων έχουν σημασία αφ' ενός οι προϋποθέσεις και οι τεχνικές της αφήγησης (σωστή επιλογή, βαθιά γνώση κτλ.) και αφ' ετέρου οι τρόποι αξιοποίησης του παραμυθιού (αναδιήγηση, δραματοποίηση κ.ά.).

📖 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1) Σε τι διαφέρει το νεότερο από το πρωτόγονο παραμύθι;

2) Ο Μ. Μερακλής⁶² γράφει για το παραμύθι *Το βασιλόπουλο και η ραφτοπούλα*: «Τη διήγηση αυτή, από την οποία έχουμε στην Ελλάδα και άλλες 52 παραλλαγές ή καταγραφές, τη βρίσκουμε ακόμη και στην Ισπανία και τις χώρες της Λατινικής Αμερικής σε 37 παραλλαγές, στην Ιταλία σε 10 παραλλαγές, στη Γαλλία (1 παραλλαγή), στη Ρουμανία (1), στη Γιουγκοσλαβία (2), στην Κορσική (1), στη Μάλτα (1), στην Αίγυπτο (2), στην Υεμένη (1), στη Σαουδαραβία (1) και στην Τουρκία (7). Και σε χαλαρότερα συγγενικές παραλλαγές η διήγηση έχει ακόμη πλατύτερη διάδοση, φτάνει ως τη Ρωσία, την

Ινδία και τους Καβύλους της Αφρικής.» Πώς αιτιολογείτε την ευρύτατη διάδοση του παραμυθιού;

3) Να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης του ελληνικού παραμυθιού.

4) Τι γνωρίζετε για το επώνυμο-σύγχρονο παραμύθι και ποια είναι τα χαρακτηριστικά του που το διαφοροποιούν από το λαϊκό-παραδοσιακό παραμύθι;

5) Ποιες είναι οι ενστάσεις που έχουν διατυπωθεί για το λαϊκό-παραδοσιακό παραμύθι; Με ποια επιχειρήματα αντιμετωπίζονται;

6) Δώστε επιγραμματικά τα χαρακτηριστικά του παραμυθιού.

7) Με ποιον τρόπο επηρεάζει τον ψυχισμό του παιδιού το αντιθετικό σχήμα των δύο προσώπων στο παραμύθι;

8) Γιατί το παραμύθι θεωρείται, εκτός των άλλων, μέσο διαπαιδαγώγησης;

9) Ποιο ρόλο παίζει η εναλλαγή έντασης και χαλάρωσης στα επεισόδια του παραμυθιού;

10) Υποστηρίζεται ότι το παραμύθι βοηθά το παιδί να ανεξαρτητοποιηθεί και να ολοκληρώσει την προσωπικότητά του. Πώς αποδεικνύεται αυτό από το παραμύθι Ο Κοντορεβιθούλης;

11) Γιατί είναι καλύτερα ο/η παιδαγωγός να γνωρίζει καλά το παραμύθι και να το αφηγείται διά ζώσης παρά να το διαβάξει στα παιδιά;

-
- 12) Τι εννοούμε, όταν λέμε ότι ο/η παιδαγωγός πρέπει να αφηγείται το παραμύθι με τρόπο (α) απλό και φυσικό και (β) άμεσο και δραματικό;
-
- 13) Πώς πρέπει ο/η παιδαγωγός να αντιμετωπίζει τις διακοπές της αφήγησης από τα παιδιά;
-
- 14) Με ποιους τρόπους μπορεί ο/η παιδαγωγός να αξιοποιήσει τη μουσική κατά τη διάρκεια της αφήγησης;
-
- 15) Μπορεί να συνδυαστεί η αφήγηση του/της παιδαγωγού με την κίνηση των παιδιών;
-

● ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1) Ωθήστε τα παιδιά στη δημιουργία ενός παραμυθιού με τον τρόπο που προτείνεται στην υποενότητα «Δημιουργία παραμυθιού από τα παιδιά». (Μπορείτε προαιρετικά να εστιάσετε την προσοχή τους σε λογικομαθηματικές έννοιες). Μαγνητοφωνήστε το προϊόν των παιδιών και παρουσιάστε το στην τάξη σας.
- 2) Αφηγηθείτε ένα παραμύθι στα παιδιά και στη συνέχεια παρακινήστε τα να το δραματοποιήσουν.
- 3) Πραγματοποιήστε μία δραστηριότητα με την τράπουλα του Προπ.
- 4) Κατά τη διάρκεια της πρακτικής σας άσκησης, αναμείξτε τους ήρωες και τις υποθέσεις δύο γνωστών παραμυθιών της επιλογής σας. Να αναφέρετε στην τάξη σας το αποτέλεσμα.
- 5) Σκεφτείτε δύο παραμύθια και εστιάστε την προσοχή σας στην κατάληξή τους. Ποιες λέξεις προτείνετε ως ερεθίσματα για να δώσουν τα παιδιά μια πρωτότυπη έκβαση σε κάθε παραμύθι; Εφαρμόστε τις προτάσεις στον Παιδικό σταθμό και παρουσιάστε τα αποτελέσματα στην τάξη σας.
- 6) Σκεφτείτε ρόλους ηρώων, επεισόδια γνωστών παραμυθιών κτλ. που θα μπορούσαν να δοθούν με τρόπο αντίστροφο στα παιδιά (π.χ., ο λύκος δεν είναι κακός) με σκοπό τη δημιουργία νέων παραμυθιών. Εφαρμόστε τις προτάσεις στον Παιδικό σταθμό και παρουσιάστε τα αποτελέσματα στην τάξη σας.
- 7) Επιλέξτε ένα παραμύθι και την κατάλληλη μουσική επένδυση. Ορίστε τα σημεία της αφήγησης στα οποία θα μπορούσατε να παρεμβάλετε τα μουσικά κομμάτια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

6^ο

ΜΙΚΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

ΜΙΚΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Ο όρος *μικρές ιστορίες* αναφέρεται στις πολύ σύντομες διηγήσεις, οι οποίες παρέχουν με ρεαλιστικό τρόπο μια εικόνα της καθημερινότητας και της ζωής του μικρού παιδιού, χρησιμοποιώντας αφαιρετικό λόγο, αλλά ταυτόχρονα προσιτό στην αντιληπτικότητά του, οικείο, άμεσο και συγκεκριμένο⁶³.

Οι μικρές ιστορίες ξεκίνησαν μαζί με το παραμύθι και τις λαϊκές ιστορίες με ευτράπελο κοινωνικό περιεχόμενο. Εμφανίστηκαν για πρώτη φορά σε παιδικά περιοδικά του 19ου αιώνα, ενώ από τη δεκαετία του 1970 άρχισαν να προωθούνται χάρη στους ετήσιους διαγωνισμούς της *Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς* και του *Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου*, στους οποίους οφείλεται και η καθιέρωση του όρου μικρές ιστορίες⁶⁴.

Το λογοτεχνικό αυτό είδος είναι από τα πλέον κατάλληλα για παιδιά της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που το διαφοροποιούν από το παραμύθι. Δεδομένου ότι το παιδί αυτής της ηλικίας δεν έχει πολύ αναπτυγμένες αντιληπτικές, νοητικές και γλωσσικές ικανότητες είναι σε θέση, όπως είναι φυσικό, να προσλαμβάνει περιορισμένες παραστάσεις. Συνεπώς, το λογοτεχνικό κείμενο που προορίζεται για το μικρό παιδί πρέπει να ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες της ηλικίας του. Οι μικρές ιστορίες χαρακτηρίζονται από εκφραστική λιτότητα, νοηματική απλότητα, προσιτό λεξιλόγιο, σύντομες φράσεις με κάποιο βαθμό αφαίρεσης και απουσία παρεκβάσεων και αναλυτικών περιγραφών, με αποτέλεσμα να θεωρούνται άριστο ανάγνωσμα για τα παιδιά αυτής της ηλικίας⁶⁵.

Σε αντίθεση με το παραμύθι, όπου τόσο ο χώρος όσο και ο χρόνος είναι ασαφείς και τοποθετούνται στη σφαίρα του φανταστικού, δηλαδή του μη πραγματικού, στις μικρές ιστορίες ο χωροχρόνος είναι σαφώς προσδιορισμένος. Το περιεχόμενο της ιστορίας ανήκει στο παρόν και αναφέρεται στη σύγχρονη ζωή, στο άμεσο περιβάλλον του παιδιού, σε κοντινά του πράγματα και συμβάντα, σε βιώματα και σε εμπειρίες του. Τα θέματα αντλούνται από τα παιδικά παιχνίδια (κούκλες, αυτοκινητάκια κτλ.), από τον κόσμο των ζώων, κατοικιδίων και μη

(γάτες, ποντίκια, αλεπούδες κτλ.) καθώς και από το μοντέρνο τρόπο ζωής. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι αναπτύσσονται θέματα κοινωνικού ρεαλισμού, όπως ο θάνατος, η υιοθεσία, το διαζύγιο κ.ά. Μάλιστα, η βιωματική διάσταση του λόγου βοηθά στην κατανόηση τυχόν σύνθετων και αφηρημένων εννοιών⁶⁶.

Άλλα γνωρίσματα των μικρών ιστοριών είναι η περιορισμένη τους έκταση (τουλάχιστον μία σελίδα μέχρι το πολύ πέντε σελίδες), η κυριαρχία των συμβόλων (π.χ., τα ζώα και τα άψυχα αντικείμενα εμφανίζονται με ανθρώπινη γλώσσα) και η πλούσια εικονογράφησή τους, η οποία βέβαια δεν «επισκιάζει» το κείμενο, αλλά το συμπληρώνει⁶⁷.

Πρόκειται για κείμενα ιδιαίτερα αγαπητά στα παιδιά που συχνά λειτουργούν ως ασκήσεις του προφορικού λόγου μέσω της αναδιήγησης. Με τον τρόπο αυτό ενδυναμώνονται οι μνημονικές ικανότητες των παιδιών και προωθείται η από μέρους τους κατάκτηση της γλώσσας. Η αναδιήγηση είναι ευχάριστη δραστηριότητα για το παιδί, πράγμα που αντανακλάται στο πρόσωπό του ως μικρού αφηγητή. Η σπουδαιότητα των κειμένων αυτών επιβάλλει να παρουσιάζονται, όπως τα παραμύθια, κατόπιν σωστής επιλογής.

Παραδείγματα μικρών ιστοριών είναι: *Ήταν και δεν ήταν, Περιπέτειες ενός χαμόγελου, Η Ονείρω* της Μ. Λοΐζου, *Οι Μικροί μας Φίλοι* (5 τόμοι) της Σ. Παράσχου, *οι Ιστορίες του κλόουν* του Γ.Μ. Μαρίνου, *Ο Πολικός και η Μελένια* της Ε. Μάρρα κ.ά.

Εικ. 21. Παιδιά «διαβάζουν» μικρές ιστορίες και προβληματίζονται.

Μικρές ιστορίες μεταφρασμένες⁶⁸

Στο εμπόριο κυκλοφορούν μικρές ιστορίες σε μετάφραση, κυρίως από την ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Στις περιπτώσεις αυτές οφείλουμε, πριν εισαγάγουμε οποιοδήποτε κείμενο στον Παιδικό σταθμό, να εξετάζουμε τις μεταφράσεις από κάθε άποψη (γλωσσική, υφολογική κ.ά.), για να οδηγηθούμε σε ορθές επιλογές. Το όνομα του μεταφραστή αποτελεί συχνά εγγύηση της καλής ποιότητας της μετάφρασης.

Ιστορίες διασκευασμένες⁶⁹

Η διασκευή ιστοριών καθίσταται αναγκαία, σε περιπτώσεις που ορισμένα κείμενα χρειάζονται απλοποιήσεις, για να γίνουν κατανοητά στα μικρά παιδιά. Οι εξομαλύνσεις αφορούν τη γλώσσα (π.χ., δύσκολες λέξεις αντικαθίστανται από συνώνυμες), το ύφος (π.χ., επεκτείνονται τα διαλογικά μέρη και βραχύνονται τα διηγηματικά) και το περιεχόμενο των κειμένων, κυρίως με αποβολή ή τροποποίηση τρομακτικών επεισοδίων.

Η διασκευή κάθε λογοτεχνικού κειμένου είναι δύσκολη και υπεύθυνη υπόθεση. Ο διασκευαστής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται το καινούριο κείμενο, αλλά και να σέβεται και να τηρεί την υπάρχουσα νομοθεσία για τα πνευματικά δικαιώματα, αναφέροντας τα πλήρη στοιχεία του πρωτοτύπου και ενημερώνοντας σχετικά το συγγραφέα.

Σχετικά με τις μεταφράσεις (αλλά και με τις διασκευές) όχι μόνο μικρών ιστοριών αλλά και άλλων λογοτεχνικών κειμένων, υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να χρησιμοποιούνται με φειδώ, γιατί δεν προέρχονται πρωτογενώς από τη μητρική γλώσσα του παιδιού στο οποίο απευθύνονται. Είναι όμως ταυτόχρονα μια αναπόφευκτη πραγματικότητα, αφού η ελληνική βιβλιογραφία δεν μπορεί να καλύψει τα πάντα. Γι' αυτό, ο/η παιδαγωγός φέρει την ευθύνη της προσεκτικής επιλογής ή διασκευής.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται μία μικρή ιστορία, στην οποία μπορεί να εντοπίσει κανείς ό,τι ειπώθηκε προηγουμένως σε θεωρητικό επίπεδο για το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος:

ΤΟ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ ΚΡΕΜΜΥΔΙ

Μια φορά ήταν ένα κρεμμύδι πολύ χαρούμενο! Κρεμόταν στο ταβάνι του χωριάτικου σπιτιού στην άκρη της κρεμμυδοπλεξούδας. Το κρεμμύδι λοιπόν αυτό όλη μέρα γελούσε κι έλεγε αστείες ιστορίες στα κυδώνια, στα σκόρδα και στα ρόδια που κρέμονταν δίπλα του.

Έτσι περνούσε ο καιρός και οι μακριές μέρες του χειμώνα δεν ήταν βαρετές. Όμως, κάποιο πρωί, έπιασε δυνατή ζέστη. Είχε φτάσει το καλοκαίρι!

— Ουφ, σκάω! είπε το κρεμμύδι και πέταξε το ροζ πανωφόρι του στο πάτωμα. Όμως και πάλι ζεσταινόταν.

— Ουφ, σκάω, ξανάπε και πέταξε και το δεύτερο πανωφόρι του. Ξαλάφρωσε λίγο και έπιασε να λέει μια αστεία ιστορία. Δεν πρόλαβε όμως να τελειώσει και είδε πως κανείς δε γέλαγε! Τα σκόρδα, τα κυδώνια και τα ρόδια είχαν κατεβάσει κάτι μούτρα, να! κι έτριβαν δυνατά τη μύτη τους!

— Χμ! Δε θα τους αρέσει, σκέφτηκε, ας τους διηγηθώ μιαν άλλη. Κι αφού πέταξε το τρίτο και το τέταρτο πανωφόρι του στο πάτωμα, άρχισε μια καινούρια ιστορία:

— Λοιπόν, ήταν ένας γάιδαρος με κάτι αυτιά μεγάλα σαν πάπλωμα! Μ' αυτά σκεπαζόταν το χειμώνα, αυτά είχε και για στρώμα. Το καλοκαίρι με τις ζέστες, τα κουνούσε πέρα δώθε και τότε έπιαναν μεγάλοι αέρηδες. Τόσο μεγάλοι, που τα δέντρα ξεριζώνονταν και οι βαρκούλες βούλιαζαν!

Δεν πρόλαβε όμως να τελειώσει την ιστορία του και τι να δει! Τα σκόρδα, τα κυδώνια και τα ρόδια έκλαιγαν δυνατά με κάτι δάκρυα σαν κορόμηλα!

— Μα τι πάθατε; είπε το κρεμμύδι όλο απορία. Μια αστεία ιστορία έλεγα!

— Μόλις αρχίζεις να μιλάς, τα μάτια μας γεμίζουν δάκρυα. Να σταματήσεις αμέσως! Φώναζαν τα ρόδια και οι άλλοι συμφώνησαν.

Το χαρούμενο κρεμμύδι ένωσε για πρώτη φορά λυπημένο. Όστε οι ιστορίες του δε διασκέδαζαν πια κανένα. Ήθελε να πεθάνει. Άρχισε λοιπόν να βγάζει ένα ένα τα ρούχα του για να μείνει γυμνή η πράσινη καρδιά του και να την κάψει ο ήλιος! Δεν πρόλαβε όμως. Μπήκε στο δωμάτιο η νοικοκυρά του σπιτιού!

— Αυτό το κρεμμύδι κοντεύει να χαλάσει, είπε. Θα το κόψω να το βάλω στην πίτα. Και το 'κοψε!

Σαν έπιασε όμως να το ξεφλουδίσει, τα μάτια της άρχισαν να τσούζουν δυνατά και να, τα δάκρυα ποτάμι!

— Αχ, παλιοκρέμυδο! λέει με θυμό. Δίνει μια και το πετάει απ' το παράθυρο!

Το χαρούμενο κρεμμύδι βρέθηκε πεσμένο πάνω στο χώμα. Ένωθε τόσο άχρηστο και περιφρονημένο! Πόσο θα 'θελε να πεθάνει! Όμως η χαρούμενη καρδιά του, του ψιθύρισε:

— Δεν πρέπει να χάνεις το κέφι σου! Η ζωή είναι ωραία!

Το χώμα ήταν παχύ και δροσερό. Τρύπωσε λοιπόν μέσα του για να δροσιστεί. Σαν βρέθηκε στο σκοτάδι και στην υγρασία, ένωσε καλύτερα. Το 'ριξε λοιπόν στον ύπνο.

Κοιμήθηκε βαθιά για πολύ, μα πάρα πολύ καιρό.

Όσπου ήρθε η άνοιξη. Το κρεμμύδι ξύπνησε. Τώρα ένωθε δυνατό και ξεκούραστο. Είχε βγάλει ριζούλες και πράσινα μυτερά φυλλαράκια!

— Αντί να πεθάνω, ξαναγεννήθηκα! είπε κι έβαλε τα γέλια. Είχε βρει όλο το παλιό του κέφι! Έσπρωξε λοιπόν τη γη και βγήκε έξω.

— Ποπό, τι θαύμα ήταν αυτό! Βρισκόταν μέσα σ' ένα λαχανόκηπο! Δίπλα του φύτεωναν μαρούλια και λάχανα. Μαϊντανός και σκόρδα.

— Ε, γεια σας! φώναξε το κρεμμύδι. Θέλετε να σας πω μian αστεία ιστορία;

— Θέλουμε, θέλουμε! απάντησαν όλα τα λαχανικά μαζί κι έσκυψαν ν' ακούσουν.

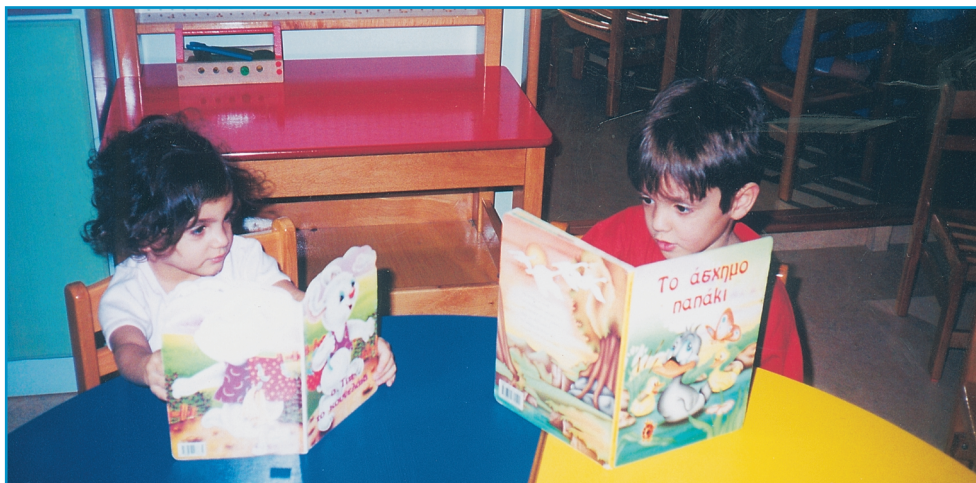
— Λοιπόν, άρχισε το κρεμμύδι, ήταν ένα κατσίκι που τα πόδια του ήταν τόσο ψηλά, σαν τηλεγραφόξυλα. Δε χρειαζόταν να πηδάει για να πιάσει τα φύλλα και τις κορφούλες. Το αντίθετο μάλιστα. Για να τα φτάσει έπρεπε να σκύβει. Σκύψε σκύψε λοιπόν, καμπούριασε! Κι έβγαλε όχι μια, αλλά δυο καμπούρες. Έγινε δηλαδή καμήλα!

Σαν τέλειωσε την ιστορία το κρεμμύδι, το τι έγινε, δεν περιγράφεται! Όλα τα λαχανικά κόντεψαν να ξεριζωθούν από τα γέλια.

— Τι τύχη να φυτρώσεις δίπλα μας, του είπαν ενθουσιασμένα! Τώρα θα λες τις ιστορίες σου και θα περνάει ευχάριστα ο καιρός.

Το χαρούμενο κρεμμύδι είχε ξεχάσει όλα τα περασμένα. Κι ήταν ακριβώς όπως πρώτα: Χαρούμενο κι ευτυχισμένο!

Από το βιβλίο *Το χαρούμενο κρεμμύδι* της Α. Κοκορέλη, εκδ. Κέδρος

Εικ. 22. Οι μικρές ιστορίες είναι από τα πιο ευχάριστα αναγνώσματα των μικρών παιδιών.

✓ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι μικρές ιστορίες (πρωτότυπες, μεταφρασμένες ή διασκευασμένες) είναι σύντομα και ρεαλιστικά κείμενα, τα οποία κρίνονται ως τα πλέον κατάλληλα για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Γνωρίσματα, όπως η εκφραστική λιτότητα, η νοηματική απλότητα και το οικείο λεξιλόγιο καθιστούν τις μικρές ιστορίες πολύ προσιτές και ιδιαίτερα αγαπητές στα μικρά παιδιά.

Τα θέματά τους προέρχονται από το άμεσο περιβάλλον του παιδιού και τη σύγχρονη καθημερινή πραγματικότητα. Χρησιμοποιείται συμβολική γλώσσα, η οποία συχνά συνοδεύεται από εικόνες.

Σε αντίθεση με το παραμύθι, οι μικρές ιστορίες εκτυλίσσονται σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

Γενικότερα, το είδος αυτό ενδείκνυται για την καλλιέργεια της γλώσσας και της μνήμης.

📖 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1) Τι ονομάζουμε μικρές ιστορίες; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους και σε τι διαφέρουν από τα παραμύθια;

- 2) Ποια είναι η χρησιμότητα των μικρών ιστοριών;

- 3) Τι πρέπει να προσέχει ο/η παιδαγωγός σχετικά με τις μεταφράσεις και τις διασκευές μικρών ιστοριών;

● ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1) Με ποιους τρόπους θα αξιοποιούσατε την ιστορία *Το χαρούμενο κρεμμύδι*; Σε τι χρησιμεύουν οι δραστηριότητες που προτείνετε;
- 2) Αναζητήστε συγκεκριμένα παραδείγματα στην ιστορία της άσκησης (1) που ανταποκρίνονται στα γλωσσικά χαρακτηριστικά του είδους αυτού, όπως δίνονται στο θεωρητικό μέρος.
- 3) Βρείτε μία μικρή ιστορία και ένα παραμύθι και συγκρίνάτε τα ως προς τα γλωσσικά τους χαρακτηριστικά, το περιεχόμενο και τη μορφή.

- 4) Κατά τη διάρκεια της πρακτικής σας άσκησης, προσπαθήστε να παρουσιάσετε την ιστορία της άσκησης (1) στο κουκλοθέατρο.
- 5) Διηγείστε στα παιδιά μία ιστορία χωρίς να δώσετε το τέλος της υπόθεσης. Στη συνέχεια ζητήστε από τα παιδιά να μαντέψουν την κατάληξή της.
- 6) Αφού διαβάσετε μία ιστορία στα παιδιά, ζητήστε τους να τη μεταφέρουν αλλού (π.χ., από τη θάλασσα στο βουνό, από την πόλη στο χωριό κτλ.). Καταγράψτε και παρουσιάστε στην τάξη σας μερικές από τις εκδοχές της ιστορίας που φαντάστηκαν τα παιδιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΠΟΙΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°

ΠΟΙΗΣΗ

7.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Το παιδί έχει ανάγκη να ακούει αλλά και να δημιουργεί (στο μέτρο των δυνατοτήτων του) ποίηση, ιδιαίτερα στη σημερινή πεζή πραγματικότητα. Τόσο η ακρόαση όσο και η παραγωγή ποιητικών κειμένων απογειώνουν το μικρό παιδί από την καθημερινότητα, το βοηθούν να απελευθερώνει τη φαντασία του, να καλλιεργεί τις νοητικές του δυνατότητες και τη μητρική του γλώσσα, να εξευγενίζει τα συναισθήματά του και να «ξυπνάει» αισθητικά. Η μύηση στην ποιητική τέχνη μπορεί να ξεκινήσει από νωρίς, αφού η ποίηση είναι συνυφασμένη με την παιδική ψυχή, που είναι ευαίσθητη και ευσυγκίνητη. Πώς ορίζεται όμως η ποίηση και ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της παιδικής ποίησης;

Ανάμεσα στους πολλούς ορισμούς που έχουν δοθεί μπορούμε να ξεχωρίσουμε τους παρακάτω:

α) «Ποίηση είναι η πιο τέλεια γλώσσα του ανθρώπου, με την οποία γίνεται ικανός να εκφράσει την αλήθεια» (Mathew Arnold), β) «Ποίηση είναι η τέχνη που ενώνει την ευχαρίστηση με την αλήθεια, καλώντας τη φαντασία σε βοήθεια της λογικής» (Samuel Johnson)⁷⁰, γ) «Ποίηση είναι η γύρη των πραγμάτων του σύμπαντος» (Νικ. Βρεττάκος) και δ) «Ποίηση είναι η ανάπτυξη στίλβοντος ποδηλάτου» (Α. Εμπειρίκος).

Ειδικότερα, τα ποιήματα που απευθύνονται σε παιδιά διέπονται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά⁷¹:

- Είναι λιτά τόσο ως προς τη γλωσσική διατύπωση όσο και ως προς το νοηματικό περιεχόμενο.
- Είναι σύντομα, αλλά όχι πολύ πυκνά.
- Διακρίνονται για τη γοργότητα, τη ζωηρότητα και τη χάρη τους.
- Αναπαριστούν τον πραγματικό ή φανταστικό κόσμο με σαφή και παραστατικό τρόπο.

- Χωρίς να είναι παιδαριώδη ή απλοϊκά, συμβάλλουν στη δημιουργία εύθυμης διάθεσης και ψυχοπνευματικής ευφορίας.
- Δεν έχουν ηθικοδιδασκτικό στόχο ούτε ρητορικό χαρακτήρα.
- Σχετίζονται άμεσα με τα παιδικά βιώματα και με την παιδική ψυχή.
- Προωθούν τη συνεργασία και ευνοούν ένα κλίμα αισιοδοξίας για το μέλλον του κόσμου.

Κατά τον Κ. Τσουκόφσκι (ρώσο ποιητή, πεζογράφο, μεταφραστή και κριτικό), η παιδική ποίηση πρέπει να φέρει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά⁷²:

- Κάθε στροφή του ποιήματος να αναπαριστά και μία εικόνα.
- Να υπάρχει δράση, που γίνεται αντιληπτή με την πλούσια εναλλαγή εικόνων.
- Η ζωγραφική με τις λέξεις να είναι λυρική.
- Να υπάρχει μουσικότητα.
- Να υπάρχει ομοιοκαταληξία.
- Οι λέξεις που ομοιοκαταληκτούν να συμπυκνώνουν το βασικό νόημα της στροφής.
- Κάθε στίχος να συνιστά μία συντακτική ενότητα.
- Να μην υπάρχουν πάρα πολλά επίθετα.
- Να συνυπολογίζεται ότι το παιδί αγαπά τα ποιήματα που είναι συνυφασμένα με το παιχνίδι.
- Η παιδική ποίηση να εμφανίζει τη δεξιότητα και την πληρότητα της ποίησης των ενηλίκων.

Η παιδική ποίηση, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, έχει όλα εκείνα τα γνωρίσματα που συναντά κανείς και στην ποίηση για ενήλικες. Έχει πλέον απομακρυνθεί από την απλοϊκότητα, την αυστηρά δομημένη μορφή του στίχου και το διδασκισμό, στοιχεία που άλλοτε (π.χ. κατά το Διαφωτισμό) είχαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση της αισθητικής απόλαυσης υπέρ της απαγγελίας. Τα θέματα αντλούνται από τη φύση, τον τεχνολογικό πολιτισμό, την κοινωνία με τα προβλήματά της και τα αιτήματά της εποχής (π.χ. ειρήνη). Όσον αφορά στο ύφος και τη μορφή, η ομοιοκαταληξία από το 1970 και εξής⁷³ έχει υποχωρήσει, ενώ έδαφος κερδίζει το ελεύθερο μέτρο και ο εσωτερικός ρυθμός. Η δε γλώσσα είναι ειλικρινής, καθημερινή και οικεία, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία απλού ύφους και ζεστής διάθεσης⁷⁴. Όλα τα είδη της νεότερης και σύγχρονης παιδικής ποίησης που φέρουν αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν το μέσο για την αισθητική και γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών⁷⁵.

Ελληνικά ποιητικά κείμενα με αποδέκτες μικρά παιδιά έχουν γράψει οι: Ρ. Καρθαίου, Διον. Τροβάς, Χ. Σακελλαρίου, Μιχ. Στασινόπουλος, Γ. Κρόκος, Έλλη Αλεξίου, Γ. Νεγρεπόντης, Βασ. Ρώτας, Ντ. Χατζηνικολάου, Θ. Χορτιάτη, Έλλη Βάλβη, Μ. Γουμενοπούλου, Μ. Γουδέλη, Γ. Μαρίνος, Β. Χαρωνίτης κ.ά..

7.2. Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Τα ποιητικά κείμενα για παιδιά διακρίνονται σε αυτά που ανήκουν στην παραδοσιακή ποίηση και σε αυτά που εντάσσονται στη σύγχρονη ποίηση.

7.2.1. Παραδοσιακή ποίηση

Κατά τη διάρκεια της περιόδου του ελληνικού Διαφωτισμού (από το 1669 και την άλωση των Χανίων από τους Τούρκους μέχρι το 1821) τα παιδικά λογοτεχνικά κείμενα απουσιάζουν, λόγω των κοινωνικών ανακατατάξεων και του κλίματος της αφύπνισης του Γένους. Η Λογοτεχνία της περιόδου κυριαρχείται από το λογιοτατισμό και τα αρχαιοελληνικά πρότυπα⁷⁶.

Μετά την Ελληνική Επανάσταση και ως το 1880 κάνουν την εμφάνισή τους ποιητικά κείμενα με αποδέκτες, συνειδητά ή παρεμπιπτόντως, μικρά παιδιά. Οι Ι. Βηλαράς, Αρ. Βαλαωρίτης, Γ. Μαρκοράς, Διον. Σολωμός, Γ. Βιζυηνός, Αλ. Κατακουζηνός, Δ. Καμπούρογλου κ.ά. αναγνωρίζονται σήμερα ως πρόδρομοι της παιδικής ποίησης⁷⁷.

Κυρίως όμως την πορεία της παιδικής ποίησης καθόρισαν εκπρόσωποι της δεύτερης περιόδου (1880 και εξής), με πρωτοπόρους τους Αλ. Πάλλη (1851-1935) και Ζ. Παπαντωνίου (1877-1940)⁷⁸.

Στις συλλογές του Αλ. Πάλλη, *Τραγουδάκια για παιδιά* (1889), *Ταμπουράς και κόπανος* (1907) και *Κούφια καρύδια* (1915) είναι φανερό η χρησιμοποίηση της γνήσιας δημοτικής γλώσσας, αλλά και μία καινούρια στάση απέναντι στο παιδί. Σεβόμενος την παιδική προσωπικότητα με τις ιδιοτυπίες και τις ιδιαίτερες ανάγκες γράφει ποιήματα για παιδιά με τόνο οικείο και ύφος ανεπιτήδευτο⁷⁹.

Ο Ζ. Παπαντωνίου έγραψε κείμενα που πέρασαν στα αναγνωστικά του Δημοτικού σχολείου (*Τα ψηλά βουνά*, 1918) καθώς και παιδικά ποιήματα· είναι αρκετά γνωστή η συλλογή *Χελιδόνια* (1920). Με φανερό την απέχθεια προς την περιττολογία και πιστός στην άποψη ότι η αγωγή του παιδιού πρέπει να γίνεται μέσω της τέχνης, έγραψε ποιήματα στα οποία επικρατούν το γέλιο, η χαρά και η αισιοδοξία⁸⁰.

Στην ίδια περίοδο εντάσσονται και άλλοι ποιητές/-τριες, όπως οι Ι. Πολέμης, Σ. Σπεράντζας, Γ. Κοτζιούλας, Γ. Σουρή, Μυρτιώτισσα, Μελισσάνθη, Λ. Ιακωβί-

δη. Εξέχουσα θέση κατέχει ο Β. Ρώτας με τα *Παιδιάτικα τραγουδάκια* και την *Αυγούλα* στα οποία κυριαρχούν η αγάπη για τη φύση και το παιδί, το ενδιαφέρον για το λαϊκό μας πολιτισμό αλλά και για τα τότε κοινωνικά προβλήματα⁸¹.

Τέλος, αναφέρουμε τον Τ. Άγρα (1844-1899), του οποίου η ποίηση χαρακτηρίζεται από κλίμα απαισιοδοξίας αλλά και από μια διάθεση συγκίνησης που πηγάζει από οτιδήποτε ασήμαντο και καθημερινό⁸².

Τα παραδοσιακά έντεχνα ποιήματα σε γενικές γραμμές εμφανίζουν τα παρακάτω γνωρίσματα: Έχουν ομοιοκαταληξία, είναι χωρισμένα σε στροφές, συντίθενται από ολιγοσύλλαβους στίχους και είναι έμμετρα (κυρίως έχουν ιαμβικό – – ή τροχαϊκό μέτρο – – _). Όσον αφορά τα θέματα, πέρα από τις γνωστές πηγές (οικογένεια, δέντρα, ήλιος, ζώα κτλ.), αξιοποιούνται και οι ποικίλες πτυχές της σύγχρονης εποχής, όπως τα τεχνολογικά επιτεύγματα και το καταναλωτικό πνεύμα του σημερινού ανθρώπου. Τα θέματα πάντα έχουν άμεση σχέση με τα ενδιαφέροντα των μικρών παιδιών, με τον περίγυρό τους και με τον παράλογο – για τα κριτήρια των μεγάλων – κόσμο που κατασκευάζουν με τη δύναμη της φαντασίας τους. Στα ποιήματα αυτά κυριαρχούν η μεταφορά, η ειρωνεία και η εικονοποιία. Ενδεικτικά, παρατίθενται τα εξής κείμενα:

Η ΑΥΓΟΥΛΑ

Κόκορης ελάλησε,
Γάιδαρος εγκάρισε,
Κι η χρυσόχερη αυγούλα
Ροβολάει απ' την κορπούλα
Γνέθοντας χρυσό μαλλί.
Φέρνει γάλα και ψωμί,
Ρόδια, μήλα στην ποδιά της
Και τριαντάφυλλα στ' αυτιά της.

Β. Ρώτας

ΕΝΑ ΠΑΝΙ

Στη θάλασσα τη γαλανή
Ορθό αρμενίζει ένα πανί.
Πού πάει;
Είναι ψυχούλα το πανί,
Λευκή, γυμνή και φωτεινή.
Γελάει.

Γ. Κρόκος

7.2.2. Σύγχρονη ποίηση

Τα κείμενα της σύγχρονης ποίησης δε γράφονται σύμφωνα με κάποιες φόρμες ούτε ακολουθούν τα μορφικά γνωρίσματα της παραδοσιακής, αλλά βασίζονται κυρίως στον εσωτερικό ρυθμό και τη μεταφορά. Οι κυριότερες τάσεις⁸³ της σύγχρονης ποίησης είναι:

- α) Ο *Υπερρεαλισμός**: Η έμφαση δίνεται στη σύνδεση του λογικού με το παράλογο, του πιθανού με το απίθανο. Σύμφωνα με τα γαλλικά πρότυπα (Α. Breton) και την εισαγωγή του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα από τον Α. Εμπειρίκο (Υψικάμινος), τα ποιήματα αυτά (συχνά σε πεζολογική μορφή) μέσω της αυτόματης γραφής εξάγουν από το υποσυνείδητο εικόνες χωρίς λογικό ειρμό, αλλά με τη γοητεία μιας υπερ-πραγματικής (υπερρεαλιστικής) αίσθησης⁸⁴.
- β) Ο *Εξπρεσιονισμός**: Η εξπρεσιονιστική ποίηση χαρακτηρίζεται από λειτουργική ισορροπία μορφής και περιεχομένου, αληθινή και πηγαία διάθεση, χιουμοριστικό ύφος και γοργό ρυθμό. Μπορεί να προτιμάται η παραδοσιακή στιχουργική, αλλά δε θυσιάζεται η ουσία στον αυστηρό φορμαλισμό. Ο στίχος και η στροφή «αναπνέουν» χάρη στα λεκτικά ευρήματα, το σπινθηροβόλο πνεύμα και την εικονοπλαστική δύναμη (π.χ., στην ποίηση της Ρ. Καρθαίου). Αποφεύγεται η διδαχή και τα θέματα αντλούνται από τον τεχνικό πολιτισμό και τη φύση (π.χ., στην ποίηση του Δ. Μανθόπουλου). Επίσης, το παιδί αντιμετωπίζεται με ρεαλισμό και γνώση, με τρυφερότητα και γοητευτική γλώσσα (π.χ., στα ποιήματα της Θ. Χορτιάτη).
- γ) Η *Νεοτερική τάση*: Τα κείμενα της τάσης αυτής διακρίνονται για τα σύγχρονα θέματα και μηνύματα που αφορούν τα προβλήματα όλης της ανθρωπότητας. Συχνά σκορπίζονται μέσα στα ποιήματα παραμυθιακά στοιχεία, όνειρα, αστραφτερές εικόνες, μεταφορές και παρομοιώσεις, ενώ η παραδοσιακή μορφή του στίχου και της στροφής τείνει να καταργηθεί. Για παράδειγμα, η Άλκηστις Κοντογιάννη γράφει ποιήματα νεότροπα, έξυπνα, αστεία, που κινούνται ανάμεσα στο παράλογο και την πραγματικότητα.

Από άποψη θεματολογίας, όπως προαναφέρθηκε γενικά, τα σύγχρονα ποιήματα παρουσιάζουν τα ακόλουθα γνωρίσματα⁸⁵:

- Το θρησκευτικό στοιχείο είναι γενικά περιορισμένο, αλλά όταν υπάρχει, προβάλλεται με διαφορετικό τρόπο από ό,τι παλιότερα.
- Το πατριωτικό στοιχείο και ο υπερβολικός τόνος έχουν υποχωρήσει μπροστά σε πανανθρώπινα ιδεώδη.
- Προβάλλονται κοινωνικές αξίες (Δικαιοσύνη, Ειρήνη, Ελευθερία κ.ά.), που τονώνουν το κοινωνικό συναίσθημα του παιδιού.
- Το φυσικό περιβάλλον δεν είναι τόσο ρομαντικό όσο άλλοτε, αλλά πάσχει από πολλαπλά προβλήματα.
- Το πνεύμα της εποχής (μηχανοκρατία, καταναλωτισμός, πυρηνικά κτλ.) έχει

εισχωρήσει στους στίχους τους, με σκοπό την εξοικείωση του μικρού παιδιού με την πραγματικότητα.

- Ο καθωσπρεπισμός έχει αντικατασταθεί από την καθημερινότητα και τις ενασχολήσεις του σύγχρονου παιδιού.

Παράδειγμα σύγχρονης ποιητικής γραφής αποτελεί το κείμενο που ακολουθεί:

ΤΟ ΚΟΜΠΟΛΟΪ ΤΟΥ ΠΑΠΠΟΥ

*Κρεμάσαμε στ' αυτάκια μας κεράσια
και χορεύουμε με την άνοιξη
στον ήλιου τη γιορτή.
Εκείνος μας κερνάει φιλιά,
χαϊδεύει τη γιαγιά μας που νυστάζει
και τα μουστάκια του παππού που αποκοιμήθηκε.
Κλέψαμε τότε το κεχριμπαρένιο κομπολόι του
και το χαρίσαμε στον ήλιο.
Σαν τ' αποζήτησε, κάναμε τους ανήξερους.
Είδε ψηλά, κατάλαβε και γέλασε μαζί μας.*

B. Αρβανιτίδου

Λίμερικ

Στο χώρο της σύγχρονης ποίησης υπάγονται και τα *λίμερικ* ή *ληρολογήματα*. Το όνομά τους το οφείλουν αφ' ενός στις λέξεις «λήρος», «ληρολογώ» (“εμπαίζω”, “κοροϊδεύω”) και αφ' ετέρου στον άγγλο ποιητή και πατέρα του ποιητικού αυτού είδους Edward Lear, ο οποίος έγραψε *Το βιβλίο των ανοησιών* (*The book of Nonsense*, 1846) που τον έκανε γνωστό παντού. Ο Lear εξαντλεί όλες τις δυνατότητες των γλωσσικών συμβόλων, επιδιώκοντας απίθανους γλωσσικούς και νοητικούς συνδυασμούς⁸⁶. Εισηγητής των σύντομων αυτών, σατιρικών ή απλώς κωμικών, χωρίς νόημα τραγουδιών στην Ελλάδα υπήρξε ο Γ. Σεφέρης με τα *Ποιήματα με ζωγραφιές για μικρά παιδιά* (1975). Πρόκειται για ποιήματα με έκταση (συνήθως) 5 στίχων, χωρίς σταθερό αριθμό συλλαβών, με παράλογο και αστείο περιεχόμενο. Στα κύρια γνωρίσματά τους συγκαταλέγεται και η προσωποποίηση ενώ συνηθίζεται στον τελευταίο στίχο να αναφέρεται μία «περίεργη» λέξη, η οποία έλκει την προσοχή του μικρού παιδιού. Ένα λίμερικ είναι και το παρακάτω:

*Ένας σκαντζόχοιρος χοντρός που έμενε στα Σπάτα
Έτρωγε μόνο αυγά βραστά και τα 'θελε μελάτα
...έπινε όμως τα αυγά σαν να 'τανε νεράκι
κι απ' τα πολλά του τα κιλά έμοιαζε... γουρουνάκι
ο ΛΑΙΜΑΡΓΟΣΚΑΝΤΖΟΧΟΙΡΟΣ που έμενε στα Σπάτα.*

Λ. Αρανίτου
(19 παράλογα και ένα με δύο άλογα)

Όπως μπορεί να διακρίνει κανείς, το λίμερικ έχει την ακόλουθη δομή⁸⁷:

- Ο 1ος στίχος εισάγει τον πρωταγωνιστή,
- ο 2ος στίχος παρουσιάζει απλώς την ιδιότητά του,
- οι στίχοι 3 και 4 συνεχίζουν με τη δράση του πρωταγωνιστή (ή με την αντίδραση των δευτερευόντων προσώπων),
- και ο 5ος στίχος κλείνει το ποίημα με ένα ηχηρό και «εκκεντρικό» επίθετο.

Η ομοιοκαταληξία παρουσιάζει το σχήμα αα-ββ-α, δηλαδή ο 1ος στίχος ομοιοκαταληκτεί με το 2ο και τον 5ο, ενώ ο 3ος ομοιοκαταληκτεί με τον 4ο.

Πέρα από τα γνωρίσματα της μορφής τους, αυτού του είδους τα ποιήματα με την ιδιότυπη φαντασία, τα πρωτόγνωρα σχήματα, το χιουμοριστικό στοιχείο και το παράλογο καλλιεργούν την παιδική αίσθηση και το βίωμα.

Μεταξύ των ελλήνων ποιητών/-τριών που έχουν γράψει λίμερικ συγκαταλέγονται οι Ά. Κοντογιάννη (*Μανταλάκια στην απλώστρα, ποιήματα στη σιδερώστρα*), ο Φ. Λάδης και η Λ. Αρανίτου (*19 παράλογα και ένα με δύο άλογα*).

Λεκτικά παιχνίδια

Δεν πρόκειται για ιδιαίτερη κατηγορία ποιημάτων με κοινά χαρακτηριστικά, αλλά για στιχουργήματα που έχουν δημιουργηθεί με ευαισθησία και παιγνιώδη διάθεση, ώστε να προκαλούν γέλιο⁸⁸. Περισσότερο θεωρούνται λεξιλογικές ασκήσεις, αφού συμβάλλουν στην κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί. Σε αυτά αφθονούν οι παρηχήσεις, οι συνωνυμίες και οι ομοηχίες λέξεων⁸⁹. Τέτοια ποιήματα είναι τα ακόλουθα κείμενα:

Δε σφυρίζει το σφυρί,
δεν ψάλλει το ψαλίδι,
ούτε κουνούπια γέννησε
ποτέ το κουνουπίδι!

Μήπως μαλώνει το μαλλί,
μαγκώνει η μαγκούρα,
τάχατες και το τσίπουρο
βγαίνει απ' την τσιπούρα;

Παιχνιδόλεξα της Θ. Χορτιάτη

“N”

Χθες η θεία μου η Άννα
εκατάπια μια μπανάνα
και της είπε ο γιατρός:
Άννα, όταν τρως μπανάνα,
να προσέχεις πώς την τρως.
Στο νοσοκομείο η Άννα
που κατάπια την μπανάνα
την επιάσανε οι πόνοι
κι η μπανάνα στην κοιλιά
της έχει γίνει σαν πεπόνι.

7.3. Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Είναι αδιαμφισβήτητη η παιδαγωγική αξία της Λογοτεχνίας όχι μόνο για το παιδί της προσχολικής ηλικίας, αλλά για τον άνθρωπο γενικότερα. Στην προκειμένη όμως περίπτωση η αξία του ποιητικού λόγου προσδιορίζεται από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της τρυφερής ηλικίας μέχρι την είσοδο του παιδιού στο Δημοτικό σχολείο. Στο πρώιμο αυτό στάδιο της ζωής, ο ευχάριστος και διασκεδαστικός ποιητικός λόγος βοηθά το παιδί όχι μόνο να εμπλουτίζει τον εσωτερικό του κόσμο, αλλά και να κατανοεί τον περίγυρό του και να διαμορφώνει αισιόδοξη στάση απέναντι στη ζωή. Το ποίημα έρχεται να γνωστοποιήσει στο παιδί ότι πίσω από την πεζή πραγματικότητα κρύβεται ένας διαφορετικός κόσμος, γεμάτος τρυφερότητα, ομορφιά και ευαισθησία. Η ποίηση μεταδίδει στο παιδί την ομορφιά της φύσης, καθώς και τη δύναμη των συναισθημάτων (φιλία, αγάπη, ζεστασιά της οικογένειας κτλ.). Αναπτύσσει επίσης τη φαντασία και καλλιεργεί τον ψυχοπνευματικό κόσμο του παιδιού, καθώς η ψυχική διάθεση του ποιητή, οι σκέψεις και τα συναισθήματά του, οι πόθοι και οι επιθυμίες του μεταγγίζονται στην παιδική ψυχή. Κατά συνέπεια, επιτυγχάνεται η αισθητική απόλαυση του κειμένου από το παιδί και, χωρίς διδακτικό τόνο, η διάπλαση του χαρακτήρα.

Ειδικότερα, ο ποιητικός λόγος που κινείται στη σφαίρα του παραλόγου συντελεί στην εκτόνωση και στην πνευματική ξεκούραση⁹⁰. Παρατηρείται συχνά ότι το παιδί προτιμά τον ήχο παρά το νόημα, μια προτίμηση που, κατ' εξοχήν στα λαχνίσματα, απομακρύνει το παιδί από τον πραγματικό κόσμο και το εισάγει στον κόσμο της ομοιοκαταληξίας και του ρυθμού. Έτσι δημιουργείται μια νέα τάξη στον κόσμο και καταστρέφεται η ήδη υπάρχουσα. Δεν παύουν όμως να υπάρ-

χουν κοινωνικές ομάδες και κανόνες, όπως φαίνεται από τα παιχνίδια που ξεκινούν με λαχνίσματα⁹¹.

Παράλληλα με όσα προαναφέρθηκαν, ορισμένα ποιήματα και τραγούδια μπορούν να αποτελέσουν παιχνίδια προανάγνωσης και προαρίθμησης⁹². Στιχουργήματα όπως το *Άλφα βήτα γάμα δέλτα, / δώσ' κι εμέ, γιαγιά, κουφέτα* καλλιεργούν από νωρίς τη μάθηση, τη μνήμη και τη δημιουργικότητα των παιδιών και μπορούν να θεωρηθούν ασκήσεις προαναγνωστικές. Παρόμοια τραγουδάκια και ποιηματάκια μπορούν να προετοιμάσουν τα μικρά παιδιά για την εκμάθηση των αριθμών (π.χ., *Έχω μια πάπια / που κάνει δέκα αυγά / κι έχω κι άλλη μία / που κάνει δεκατρία...*). Με τον ίδιο τρόπο μπορούν να μεταδοθούν και άλλες έννοιες στα παιδιά, όπως τα χρώματα, τα μεγέθη και τα σχήματα. Είναι πασίγνωστο το παιχνίδι που συνοδεύεται από το τραγούδι *Γύρω γύρω όλοι...*

7.4. ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η ποίηση στοχεύει κυρίως στη χαρά και την απόλαυση, αλλά και στην αισθητική και γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού. Μερικοί μάλιστα, δε διαχωρίζουν τη γλωσσική αγωγή από την αισθητική, θεωρώντας ότι η γλώσσα αποτελεί ουσία της αισθητικής αγωγής⁹³.

Είτε διαχωρίσουμε την αισθητική από τη γλωσσική καλλιέργεια είτε όχι, οπωσδήποτε θα συμφωνήσουμε ότι η γλώσσα είναι μια ψυχοφυσική λειτουργία, η οποία επηρεάζεται τόσο από έμφυτους/ βιολογικούς παράγοντες όσο και από το κοινωνικό περιβάλλον. Ένα στοιχείο του τελευταίου είναι και η εκπαίδευση, η οποία συντελεί και μέσω της Λογοτεχνίας στην κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί. Αν μάλιστα, λάβουμε υπόψη μας ότι μέχρι τα μέσα του 5ου έτους της ζωής του ένα κανονικό παιδί διανύει μία περίοδο που καταλήγει στην ολοκλήρωση του βασικού φυσιολογικού κύκλου της γλωσσικής του ανάπτυξης, μπορούμε να κατανοήσουμε την αξία της Λογοτεχνίας, γενικότερα, αλλά και της ποίησης ειδικότερα προς την κατεύθυνση αυτή⁹⁴.

Το ποιητικό κείμενο είναι ένα μέσο που φέρνει το παιδί σε επαφή με τη μητρική του γλώσσα, οδηγεί στην καλλιέργεια της προφορικής έκφρασης και βοηθά στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου. Η καθαρή και κατανοητή άρθρωση από τον/την παιδαγωγό βοηθά το παιδί να εξοικειωθεί με καινούριες λέξεις και εκφράσεις, προχωρώντας έτσι στο σωστό χειρισμό της μητρικής γλώσσας με αβίαστο τρόπο. Το γεγονός ότι η σύγχρονη ποίηση παρακολουθεί τις εξελίξεις καθιστά το παιδί ικανό να κατανοεί πλήρως λέξεις και έννοιες για παράδειγμα, της τεχνολογίας (όπως *κομπιούτερ, πύραυλος κ.ά.*)⁹⁵.

Ουσιαστικά, για το μικρό παιδί η γλώσσα αποτελεί ένα μυστήριο. Η ποίηση, είτε ως ακρόαση είτε ως δημιουργία, είναι ένα από τα μέσα που χρησιμοποιεί για να εξερευνήσει τη γλώσσα. Μέσα από τα κείμενα είναι σε θέση να μάθει τη μεταφορική και συμβολική σημασία των λέξεων, την ειρωνεία και άλλες χρήσεις της γλώσσας. Προς αυτή την κατεύθυνση, ιδιαίτερα τα λεκτικά παιχνίδια μπορούν να θεωρηθούν άριστες λεξιλογικές ασκήσεις.

Ο κύριος μηχανισμός μέσα από τον οποίο συντελείται η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι η μίμηση της λογοτεχνικής γλώσσας και της ομιλίας του/της παιδαγωγού. Κάθε παιδί μιμείται πιο εύκολα ή πιο δύσκολα τη γλώσσα που ακούει στο Νηπιαγωγείο ή στον Παιδικό σταθμό, ανάλογα με τις γλωσσικές γνώσεις και συνήθειες που φέρει από το οικογενειακό του περιβάλλον. Για να πετύχει ο/η παιδαγωγός τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα σε σχέση με τη γλωσσική πορεία των παιδιών, οφείλει να είναι ενημερωμένος/-η και να επιλέγει κείμενα κατάλληλα για την (προ)νηπιακή ηλικία. Προφανώς, η γλώσσα των ποιητικών και των άλλων λογοτεχνικών κειμένων δεν πρέπει να είναι πολύπλοκη, στρωφή ή κακόχη, γιατί έτσι δε θα είναι κατανοητή. Θα πρέπει αντίθετα να επιλέγονται κείμενα γραμμένα σε γλώσσα απλή, πλούσια σε εκφραστικά μέσα, στρωτή και σαφή. Δηλαδή, τα κείμενα πρέπει να ανταποκρίνονται στη γλωσσική, ψυχολογική και διανοητική κατάσταση των νηπίων⁹⁶.

Γενικότερα, κάθε έντεχνο κείμενο (άρα και το ποιητικό) προωθεί αφ' ενός τη λεκτική επικοινωνία κάθε παιδιού με τα άλλα παιδιά και τους ενήλικες και αφ' ετέρου τη λεκτική αυτονομία, όταν το ίδιο προσπαθεί να δημιουργήσει⁹⁷.

7.5. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

α) Δημοτικά τραγούδια

Η δημοτική ποίηση, δηλαδή το έργο μη επώνυμων ποιητών, κατέχει ξεχωριστή θέση στη νέα ελληνική λογοτεχνία⁹⁸, όχι μόνο γιατί βρίσκεται κοντά στην έντεχνη, προσωπική ποίηση, αλλά και γιατί πολλές φορές καθορίζει τους εκφραστικούς τρόπους της τελευταίας. Το δημοτικό τραγούδι επιπλέον αντικατοπτρίζει την ψυχή του λαού, την ψυχосύνθεσή του, τον πόνο και τη χαρά του λαϊκού ανθρώπου. Διακρίνεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τα κυρίως *άσματα*, που «συνοδεύουν όλες τις εκδηλώσεις του βίου και των κατά φύσιν και των προηγμένων στον πολιτισμό λαών» και τα *διηγηματικά*, τα οποία προϋποθέτουν αρκετή ποιητική ωριμότητα.

Το δικό μας ενδιαφέρον εστιάζεται στα κείμενα της πρώτης ομάδας και ειδι-

κότερα στα *καθαρά παιδικά*⁹⁹, δηλαδή σε αυτά που απαγγέλλονται ρυθμικά από ή για τα παιδιά. Πρόκειται για τραγούδια που έχουν παιγνιώδη χαρακτήρα και αποκαλύπτουν τις καλές αλλά και τις κακές διαθέσεις των παιδιών. Πολλά από αυτά μάλιστα ήταν αρχικά άσματα των ενηλίκων που περιήλθαν στο στόμα των παιδιών, όπως για παράδειγμα, το *έγια μόλα έγια λέσα* που έδινε ρυθμό στους κωπηλάτες.

Παρ' όλο που από την άποψη του περιεχομένου η δημοτική ποίηση δεν ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα των σημερινών νηπίων, δεν παύει όμως να προκαλεί συγκίνηση. Όπως και στη σύγχρονη ποίηση έτσι και εδώ συναντά κανείς την απλότητα, την ειλικρίνεια, το χιούμορ, τον έντονο ρυθμό και τη λιτότητα της έκφρασης. Η γλωσσική και αισθητική καλλιέργεια επιτυγχάνονται μέσα από το συνδυασμό λόγου και παιχνιδιού. Υποστηρίζεται (Κανατσούλη, 1997: 43-44) χαρακτηριστικά ότι: «η πρώτη επαφή του παιδιού με τη μητρική γλώσσα και το ρυθμικό ήχο γίνεται κοντά στους πρώτους παιδαγωγούς του που είναι η μάνα και η γιαγιά. Αυτές πάλι είναι εξοικειωμένες με τον ομιλούμενο λόγο, που είναι όμως και λόγος λογοτεχνικός, και είναι αυτός που γνώρισαν μέσα από τη δημοτική ποίηση. Η γλωσσική επεξεργασία που υπέστη η ποίηση αυτή, καθώς τραγουδήθηκε και διαδόθηκε από πολλές γενεές και πολλές φορές, χαρίζει με βεβαιότητα την ορθή γνώση της γλώσσας σ' αυτόν που συνειδητά ή ασυνείδητα αναζητά αισθητικές απολαύσεις διά του λόγου». Και το σημαντικότερο, το μικρό παιδί έρχεται σε επαφή με τη γνήσια λαϊκή παράδοση του τόπου μας και τα είδη της¹⁰⁰.

Παράδειγμα δημοτικής ποίησης:

ΕΝΑ ΝΕΡΟ, ΚΥΡΑ-ΒΑΓΓΕΛΙΩ

Ένα νερό, κυρά-Βαγγελιώ, ένα νερό, κρύο νερό
κι από πούθε κατεβαίνει, Βαγγελιώ μου η παινεμένη.

Από γκρεμό, κυρά-Βαγγελιώ, από γκρεμό γκρεμίζεται,
σε περιβολάκι μπαίνει, Βαγγελιώ μου η παινεμένη.

Ποτίζει δε-, κυρά-Βαγγελιώ, ποτίζει δέντρα και κλαδιά,
λεμονιές και κυπαρίσσια σαν κι εσάς, καλά κορίτσια.

Ένα νερό, κυρά-Βαγγελιώ, ένα νερό, κρύο νερό.

Καλαματιανός χορός

β) Τραγουδάκια¹⁰¹

Πρόκειται για σύντομα ρυθμικά τραγουδάκια, συνήθως με ομοιοκαταληξία, που τραγουδούν τα ίδια τα παιδιά ή τα τραγουδούν οι μεγάλοι στα παιδιά. Το ύφος τους συνήθως είναι χιουμοριστικό και σκωπτικό. Τα θέματά τους καλύπτουν το κοινωνικό, σχολικό και φυσικό περιβάλλον με κύριες αναφορές σε ζώα, στον ήλιο, τη βροχή, το φεγγάρι, σε δραστηριότητες των παιδιών, στους μήνες και τους ανθρωπίνους χαρακτήρες (την ακαμάτρα, το σπανό κ.ά.¹⁰²). Αυτού του είδους τα τραγούδια είναι γνωστά στα παιδιά από το οικογενειακό τους περιβάλλον, αλλά η επαφή με αυτά συνεχίζεται στον Παιδικό σταθμό/ Νηπιαγωγείο πιο συστηματικά¹⁰³.

ΟΙ ΠΟΝΤΙΚΟΙ ΣΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

Πέντε ποντικοί μουντζούροι
κι άλλοι τρεις αλευρομούροι
μια φρεγάδα αρματώσαν
και φακή την εφορτώσαν.
Πέντε μέρες αρμενίζουν
και καιρό δεν εγνωρίζαν,
και στο πέλαγο που βγήκαν
κει βαριά φουρτούνα βρήκαν.
Τρέχει ο ένας στο τιμόνι:
“Οχ! κακός καιρός πλακώνει!”
Πάει ο άλλος στην αντένα:
“Θα χαθούμε τα καημένα!”
Πάει κι άλλος μες στ’ αμπάρι:
“Βρε παιδιά, κακό χαμπάρι!”
Πάει κι άλλος μες στ’ αρμάρι
για να τρώει παξιμάδι.
Πάει το ένα, πάει τ’ άλλο,
γίνηκε κακό μεγάλο.
Πέρα στο νησί εβγήκαν,
το ‘στρωσαν και κοιμηθήκαν.

ΟΙ ΚΟΚΟΡΟΙ ΚΑΝΟΥΝ ΓΑΜΟ

Κάτω στο γιαλό, στην άμμο,
κάνουν οι κοκόροι γάμο.
Έτρεξα κι εγώ η κοκόνα
κι αγκυλώθηκα στο γόνα.
Φέρτε ξίδι, φέρτε λάδι,
φέρτε τον παπα-Μιχάλη,
να μου βγάλει τ’ αγκαθάκι
μέσ’ από το γονατάκι.

γ) Νανουρίσματα (ή ναναρίσματα)

Είναι τα ρυθμικά τραγουδάκια, συνήθως ολιγόστιχα, τα οποία λέει η μητέρα ή η γιαγιά στο βρέφος, ενώ το κοιμίζει. Γι’ αυτό εξάλλου ξεκινούν συνήθως με

επίκληση στον προσωποποιημένο Ύπνο¹⁰⁴. Νανουρίσματα υπήρχαν και στην αρχαιότητα (ονομάζονταν *βαυκαλήματα* ή *καταβαυκαλήσεις*), τα οποία δε σώθηκαν, σώθηκαν όμως μεσαιωνικά¹⁰⁵. Στους στίχους των τραγουδιών αυτών αντανακλώνται τα όνειρα, οι πόθοι, οι προσδοκίες και οι επιθυμίες των μεγάλων για το μέλλον των παιδιών τους. Όπως είναι φυσικό, στα νανουρίσματα είναι έντονο το στοιχείο της υπερβολής και της λυρικής έξαρσης, που απορρέουν από τη μητρική αγάπη, καθώς και η απαλή και παθητική μελωδία¹⁰⁶.

Ύπνε, που παίρνεις τα μικρά, έλα, πάρε και τούτο,
μικρό μικρό σου το 'δωκα, μεγάλο φέρε μού το.
Μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρίσσι,
κι οι κλώνοι του ν' απλώνονται σ' ανατολή και δύση.

Από τη συλλογή του Ν.Γ. Πολίτη

ΚΟΙΜΗΣΟΥ, ΠΟΥ ΝΑ ΣΕ ΧΑΡΕΙ

Κοιμήσου, που να σε χαρεί
η μάνα που σ' εγέννα,
κι ο κύρης οπού σ' έσπειρε
να ιδεί παιδιά 'πό σένα.
Έλα, ύπν', αγάλ' αγάλι
στον μικρού μου το κεφάλι·
έλα, ύπν', αγκάλιασέ το
και γλυκ' αποκοίμησέ το.

Πάργα

δ) Ταχταρίσματα

Όπως τα νανουρίσματα, έτσι και τα ταχταρίσματα είναι τραγουδάκια που λένε οι μεγάλοι στα παιδιά. Αυτά όμως τα λένε, ενώ χορεύουν το μικρό παιδί στα χέρια ή στα γόνατα, κάνοντας ταυτόχρονα και τις ανάλογες κινήσεις. Οφείλουν την ονομασία τους¹⁰⁷ στην (συνήθως) εναρκτήρια φράση *ταχτιρντί* και *ταχτιρντό*. Έχουν έντονο ρυθμό, είναι συνήθως αυτοσχέδια και αντανakλούν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες των μεγάλων για τα παιδιά τους. Από μετρική άποψη, σε αντίθεση με τα νανουρίσματα που έχουν ιαμβικό μέτρο, τα ταχταρίσματα έχουν τροχαϊκό μέτρο¹⁰⁸.

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ ΤΟ ΜΟΣΧΑΤΟ

Το παιδί μου το μοσχάτο
στην αμυγδαλιά αποκάτω
μάζεψε τ' αμυγδαλάκια
κι έπαιζε με τα πουλάκια
και με τα χελιδονάκια.
Τρώει αμύγδαλα, χορταίνει,
σκύβει αϊτός και μου το παίρνει·
σκούζω, βγάζω μια φωνή:
“Δώσ’ το πίσω το παιδί!
τι ταχιά θα παντρευτεί
και θα νοικοκυρευτεί”.

Άργος

ε) Λαχνίσματα

Λαχνίσματα¹⁰⁹ (από το αρχ. ρ. λαγχάνω ‘λαμβάνω με κλήρο’) ονομάζονται τα ποιηματάκια που ρυθμίζουν την προετοιμασία των παιδικών παιχνιδιών. Είναι ασυνάρτητα, ακατανόητα και πολλές φορές περιπαικτικά ποιήματα που λέγονται από παιδιά με ρυθμική απαγγελία και συνοδεύονται από χειρονομίες, για να βγάλουν «μάννα» ή να χωριστούν σε ομάδες. Οι πολλές παραλλαγές των ποιημάτων αυτών οφείλονται στο γεγονός ότι μεταδίδονται προφορικά. Αυτό σημαίνει ότι, επειδή τα παιδιά δυσκολεύονται να ανακαλέσουν στη μνήμη τους το πρότυπο, καταφεύγουν στον αυτοσχεδιασμό, προσθέτοντας ή αφαιρώντας στοιχεία, ανάλογα με τα «πιστεύω» και τις γνώσεις του. Τα λαχνίσματα ανοίγουν την είσοδο στο μαγικό κόσμο του παιχνιδιού, αλλά ταυτόχρονα εισάγουν κανονισμούς στο παιχνίδι και εγκαθιδρύουν ομαδικό πνεύμα.

ΠΟΥ ΘΑ ΠΑΣ ΕΣΥ;

Πού θα πας εσύ;
Στη Βόρειο Αμερική
να δω και τον Ερμή
να παίζει μουσική.
Όλα τα κοιτώ

σαν παιδί μικρό
την Ακρόπολη
και το Λυκαβηττό.

Αττική

ΕΝΑ ΔΥΟ ΤΡΙΑ

Ένα δύο τρία τέσσερα πέντε
έξι επτά οχτώ εννέα δέκα
και του Παντελή η γυναίκα
πήγε ν' αγοράσει γάλα
και κατάπιε μια κουτάλα.

Πού θα πάει να γιατρευτεί;
Στην Αγία-Παρασκευή,
που 'χει δώδεκα γιατρούς
και σαράντα παλαβούς.

Σκόπελος

στ) Κάλαντα

Πρόκειται για τραγούδια με ευχетικό και λατρευτικό χαρακτήρα τα οποία λέγονται στο πλαίσιο μεγάλων χριστιανικών γιορτών (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, των Βαΐων, του Λαζάρου, των Φώτων κτλ.). Κάλαντα υπήρχαν και στην αρχαιότητα και συνόδευαν έθιμα με τα οποία υποδέχονταν την αλλαγή των εποχών, τα έθιμα του χελιδονίσματος (τραγούδι για την υποδοχή της άνοιξης) κτλ. Στα νεοελληνικά κάλαντα εξυμνούνται κυρίως το μεγαλείο και η αντρείοσύνη των ατόμων, των οποίων το σπίτι επισκέπτονται μικροί και μεγάλοι στις μεγάλες γιορτές της Χριστιανοσύνης¹¹⁰. Τα κείμενα αυτά απαντούν σε διάφορες παραλλαγές από τόπο σε τόπο. Σε όλους είναι γνωστά τα κάλαντα που ψάλλονται την παραμονή της Πρωτοχρονιάς: *Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά,/ ψηλή μου δεντρολιβανιά...*

ζ) Προσευχές

Οι προσευχές είναι απλά λογάκια που εκφωνούνται, για να ευχαριστήσουμε το Θεό ή για να του ζητήσουμε να μας προστατεύει, σε ορισμένες πάντα χρονικές στιγμές: πριν από το νυχτερινό ύπνο, μετά το πρωινό ξύπνημα, μετά το γεύμα κτλ. Η ποικιλία στο είδος αυτό επιτυγχάνεται με προσευχές που ο ίδιος ο παιδαγωγός μπορεί να προτείνει. Ακολουθεί ένα παράδειγμα πρωινής προσευχής:

Εξημέρωσε ο Θεός
κι είδαμε το Άγιο Φως.
Προσκυνούμε το Χριστό
και τον Τίμιο Σταυρό.

Τα παραπάνω είδη κειμένων με τα αντιπροσωπευτικά τους παραδείγματα δείχνουν ότι η λαϊκή μας παράδοση προσφέρει πλούσιο υλικό, το οποίο λόγω του ρυθ-

μικού του χαρακτήρα αποτελεί προσιτό για το παιδί μέσο γλωσσικής καλλιέργειας και μετάδοσης παραδοσιακών αξιών. Ο ρυθμικός/ ποιητικός χαρακτήρας ενυπάρχει βέβαια και σε άλλα λαϊκά κείμενα, όπως γλωσσοδέτες (π.χ., *Φίλος φίλευε το φίλο, / τριαντάφυλλο με φύλλο.*), αινίγματα (π.χ., *Μια βαρκούλα φορτωμένη / στο λιμάνι πάει και μπαίνει. / Τι είναι;* — *Κουτάλι με φαγητό*), γνωμικά και μαντέματα*, τα οποία συμβάλλουν σημαντικά στην πνευματική εξάσκηση του παιδιού¹¹¹.

7.6. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΚΡΟΑΣΗ ΕΝΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Προτού αναφερθούμε στις δραστηριότητες που σχετίζονται με την ποίηση, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι η επαφή των παιδιών με τον ποιητικό λόγο προϋποθέτει ευχάριστο περιβάλλον και φιλική ατμόσφαιρα. Δεν απαιτείται ούτε συγκεκριμένη ώρα ούτε κάποια υλικά. Αρκεί η φυσική και αβίαστη ένταξη του ποιητικού κλίματος στις δραστηριότητες της ημέρας, πράγμα που επιτυγχάνεται με την ηρεμία και τη χαλάρωση, καθώς και με το άκουσμα μιας μελωδίας. Αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι η καταλληλότητα της στιγμής, για να μπορέσει η ποίηση να βρει απήχηση στην παιδική ψυχή. Για παράδειγμα, ένας περίπατος στην αυλή του σχολείου μια φθινοπωρινή μέρα, ενώ ο αέρας φυσάει δυνατά, αποτελεί το κατάλληλο ερέθισμα για να απαγγείλει (και όχι να διαβάσει) ο/η παιδαγωγός στα παιδιά *Τα παιχνίδια του αγέρα* της Ντ. Χατζηνικολάου, μεταφέροντας το κείμενο με απλό και φυσικό τρόπο, όχι μόνο με τη φωνή αλλά και με το βλέμμα¹¹².

Η ακρόαση ενός ποιήματος δεν είναι ο τελικός σκοπός της αισθητικής και γλωσσικής αγωγής. Αντίθετα, η ολοκλήρωση της απαγγελίας του κειμένου από τον/την παιδαγωγό πρέπει να ακολουθείται από δραστηριότητες με αφορμή το ίδιο το κείμενο. Τελικό σκοπό επίσης δεν αποτελεί η αποστήθιση του ποιήματος από τα παιδιά, γιατί σύμφωνα με τις σύγχρονες τάσεις, θεωρείται ξεπερασμένη και άστοχη, αφού απομακρύνει τα παιδιά από τη συγκίνηση, το βίωμα και την ευχαρίστηση¹¹³, όμως δεν είναι καταδικαστέα, όταν είναι αποτέλεσμα σύμπτωσης. Συμβαίνει, δηλαδή, συχνά μόνο τους τα παιδιά να ζητούν να ακούσουν ξανά ένα ποίημα. Η επανάληψη ολόκληρου του κειμένου — και όχι η τμηματική επανάληψη — οδηγεί τα παιδιά σιγά σιγά να το μάθουν.

Οι δραστηριότητες που πρέπει να ακολουθούν την ανάγνωση ή απαγγελία ποικίλουν ανάλογα με τη διάθεση, τις ικανότητες των παιδιών και την απήχηση του κειμένου σ' αυτά. Πάντως η Λογοτεχνία μπορεί να συνδυαστεί με άλλες μορφές τέχνης και έτσι να αναπλαστούν οι στίχοι με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα, ο/η παιδαγωγός ζητά από τα παιδιά να ζωγραφίσουν το ποίημα που μόλις άκουσαν, κολλάει στις ζωγραφιές το ποίημα φωτοτυπημένο και τις δίνει στα παι-

διά, για να τις μεταφέρουν στο σπίτι. Εκεί μπορεί να αναπτυχθεί συζήτηση με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας για παράδειγμα, πάνω στο θέμα του ποιήματος. Εναλλακτικά, οι ζωγραφιές ή τα κολλάζ ή οι χειροτεχνίες μπορούν να τοιχοκολληθούν μαζί με φωτογραφίες ποιητών στη «γωνιά της ποίησης» (Εικ. 23).

Εικ. 23. Η γωνιά της ποίησης: Τα παιδιά «γράφουν» ποιήματα εμπνευσμένα από τις εικόνες.

Εκτός από τη «μετάφραση» του κειμένου στη γλώσσα της ζωγραφικής, το ίδιο το κείμενο μπορεί να αποδοθεί από τα παιδιά με άλλα μέσα. Έτσι, το ποίημα μπορεί να εμπνεύσει τα παιδιά να δημιουργήσουν ένα παραμύθι. Μπορεί επίσης να αποδοθεί με μελωδία (μελοποίηση) ή με χορευτικές κινήσεις λίγων όμως ατόμων, για να αποφεύγεται ο συνωστισμός. Ή, αν το κείμενο παρέχει τη δυνατότητα, να ακολουθήσει δραματοποίηση ή παντομίμα.

Δεν αποκλείεται ωστόσο ένα ποίημα να αποτελέσει έναυσμα για τη δημιουργία ενός άλλου ποιήματος. Άλλωστε τίποτε δε γίνεται εκ του μηδενός· είναι οι επιδράσεις και οι επιρροές που κινούν τη φαντασία, με αποτέλεσμα τα παιδιά να παράγουν αυτοσχέδια, γνήσια – αν και όχι πάντοτε «ποιητικά» – κείμενα. Η συμβολή του/της παιδαγωγού μπορεί να είναι και άμεση, δίνοντας ένα στίχο στα παιδιά ως ερέθισμα για να παραγάγουν τον επόμενο ομοιοκατάληκτο στίχο. Για παράδειγμα, ο/η παιδαγωγός λέει «Παίζω κρυφτό» και τα παιδιά συνεχίζουν «με

Εικ. 24. Τα παιδιά κινούνται στους ρυθμούς μελοποιημένου ποιήματος.

το φίλο τον Τοτό» κ.ο.κ. Καλό είναι τα προφορικά προϊόντα των παιδιών να μαγνητοφωνούνται, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα για συζήτηση και κριτική. Σε καμιά περίπτωση πάντως ο/η παιδαγωγός δεν κρίνει με δυσμένεια τα παιδικά αυτά δημιουργήματα.

Τέλος, πολλές φορές τα παιδιά εκφράζουν απορίες τόσο για την ίδια την ποίηση όσο και για τους ποιητές. Τις καλύτερες και αμεσότερες απαντήσεις στις απορίες αυτές δε θα μπορούσε να δώσει παρά ένας ποιητής, τον οποίο θα προσκαλούσε – αν υπάρχει η δυνατότητα – ο/η παιδαγωγός στον Παιδικό σταθμό/Νηπιαγωγείο. Καλό θα ήταν και η συζήτηση με τον προσκεκλημένο ποιητή, όπως και οι ποιητικές δημιουργίες των παιδιών να μαγνητοφωνηθούν και να κατατεθούν στο αρχείο του σχολείου.

✓ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η παιδική ποίηση, όντας συνυφασμένη με την παιδική ψυχή, είναι χρήσιμη, γιατί συντελεί στην καλλιέργεια της γλώσσας και της ευαισθησίας. Αυτοί οι στόχοι επιτυγχάνονται τόσο με την παραδοσιακή εκδοχή της ποίησης, με την ομοιοκαταληξία, το μέτρο και την οικεία στο παιδί θεματολογία, όσο και με τη σύγχρονη ποίηση, με τον εσωτερικό ρυθμό και το στοιχείο του παραλόγου.

Ο ποιητικός λόγος με τα ποικίλα είδη του αναπτύσσει την παιδική φαντασία, καλλιεργεί τον ψυχικό και πνευματικό κόσμο του μικρού ανθρώπου, τον διασκεδάζει, αλλά και του προσφέρει με παιγνιώδη τρόπο γνώσεις και πρώτα απ' όλα γνώσεις γλωσσικές. Μέσω της ποίησης, ως ακρόασης και ως δημιουργίας, το παιδί ανακαλύπτει τα μυστικά της μητρικής του γλώσσας και ασκείται στο σωστό χειρισμό της. Παράλληλα, προωθείται και η επικοινωνία με τα άλλα μέλη της ομάδας.

Προς αυτές τις κατευθύνσεις οδηγεί και η προφορική Λογοτεχνία (νανουρίσματα, τραγούδια κτλ.), η οποία ταυτόχρονα ζωντανεύει τη λαϊκή μας παράδοση.

Τέλος, το ποιητικό κείμενο μπορεί να αξιοποιηθεί με διάφορους τρόπους με τη συνδρομή της ζωγραφικής, του χορού, του θεάτρου και άλλων μορφών τέχνης, και, κατά συνέπεια, να ολοκληρωθεί η βιωματική προσέγγισή του από τα μικρά παιδιά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1) Ποια από τα γενικά χαρακτηριστικά της παιδικής ποίησης μπορείτε να διακρίνετε στο παρακάτω ποίημα;

Μια φορά κι έναν καιρό
μπήκε η γάτα στο χορό
και δε χόρεψε καλά
και της κόψαν την ουρά.

2) Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παρακάτω ποίημα, να κρίνετε αν ανήκει στην παραδοσιακή ή στη σύγχρονη ποίηση. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με συγκεκριμένες αναφορές στα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει το κείμενο.

Η ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ

Μια μικρή πεταλούδα χορεύει τρελά.
Πότε τρέχει εδώ κάτω
και πότε ψηλά.

Το παιδάκι τη βλέπει
και την κυνηγά.
Τώρα θα σε πιάσω,
της λέει τι χαρά!
Δεν μπορείς να με πιάσεις, γιατί έχω φτερά.
Η μικρή πεταλούδα
χορεύει τρελά.
Ζ. Παπαντωνίου

3) Σε τι διαφέρει η παραδοσιακή από τη σύγχρονη ποίηση;

4) Σε ποιο είδος ανήκει καθένα από τα παρακάτω κείμενα; Ποια γνωρίσματά τους σας οδήγησαν στην απάντηση που δώσατε;

A.
ΕΝΑ ΔΥΟ ΤΡΙΑ

Ένα δύο τρία
πήγα στην κυρία
μου 'δωσ' ένα μήλο
μήλο δαγκωμένο
το 'δωσα στην κόρη
έκανε αγόρι
το 'βγαλε Θανάση
σκούπα και φαράσι.

B.
ΑΝΟΙΞΕ ΝΥΧΤΟΛΟΥΛΟΥΔΟ

Άνοιξε νυχτολούλουδο, άνοιξε και μην κλείσεις
την όμορφή σου μυρωδιά, ωστότου να τη χύσεις,
όλη μες στα μαλλάκια του·
το μικρό μου δεσ πώς κάνει, μαζί μου νάνι-νάνι.

Γ.

Ήτανε μια κολοκυθιά που έκανε δέκα μανταρίνια
και μια πορτοκαλιά που έκανε δέκα μηλαρόνια.
Ήτανε μια βερικοκιά που έκανε δέκα πορτοκάλια
και μια ροδακινιά που έκανε δέκα αγριαχλάδια.
Και τα μάζεψε η κυρά και τα 'βαλε στο μίξερ
και τα 'λιωσε γοργά και τα 'κανε χυμό αγριοαχλαδοπορτοκαλομανταρινομηλόζουμο...
Άλκηστις

5) Πώς συμβάλλουν τα λεκτικά παιχνίδια στη γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας τα λεκτικά παιχνίδια που βρίσκονται στην αντίστοιχη ενότητα του βιβλίου και να δώσετε συγκεκριμένα παραδείγματα.

6) Διαβάστε το παρακάτω τραγουδάκι και κατατάξτε το στο είδος του με βάση τα γνωρίσματά του. Σε τι μπορεί να βοηθήσει το παιδί ένα τραγούδι όπως αυτό;

Είσαι ένα κινεζάκι;
Είμαι.
Τρως πολύ ρυζάκι;
Τρώω.
Και πόσες κουταλίτσες;
Πέντε.
Μία, δύο, τρεις, τέσσερις, πέντε.

● ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1) Αφού διαβάσετε το αποσπασματικό ποίημα που ακολουθεί, προσπαθήστε να απαντήσετε στα ερωτήματα: (α) Πώς θα μπορούσατε να εισαγάγετε το ποίημα με φυσικό τρόπο στην τάξη; (β) Ποια θέματα θα μπορούσε να συζητήσει ο/η παιδαγωγός με τα νήπια με αφορμή το κείμενο; (γ) Πώς μπορεί το συγκεκριμένο απόσπασμα να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση και στη γλωσσική καλλιέργεια των (προ)νηπίων;

Αν όλα τα παιδιά της Γης
πιάναν γερά τα χέρια
κορίτσια αγόρια στη σειρά
και στήγανε χορό
ο κύκλος θα γινότανε
πολύ πολύ μεγάλος
κι ολόκληρη τη Γη μας
θ' αγκάλιαζε θαρρώ.

Αν όλα τα παιδιά της Γης
φωνάζαν τους μεγάλους
κι αφήναν τα γραφεία τους
και μπαίναν στο χορό
ο κύκλος θα γινότανε
ακόμα πιο μεγάλος
και δυο φορές τη Γη μας
θ' αγκάλιαζε θαρρώ.

Γ. Ρίτσος

- 2) Τι είδους δραστηριότητες θα μπορούσαν να ακολουθήσουν την απαγγελία του κειμένου της άσκησης (1);
- 3) Να καταγράψετε και να απομαγνητοφωνήσετε τραγούδια, νανουρίσματα, λαχνίσματα και/ ή ταχταρίσματα από τον τόπο σας.
- 4) Διαβάστε στα παιδιά ένα ποίημα και κατόπιν ζητήστε τους να ζωγραφίσουν κάτι με αφορμή αυτό. Να συγκρίνετε και να συζητήσετε τις ζωγραφιές των παιδιών.
- 5) Να τραγουδήσετε ένα τραγούδι στα παιδιά και ζητήστε τους κατά μικρές ομάδες να εκτελέσουν ταυτόχρονα χορευτικές κινήσεις.
- 6) Διαβάστε ένα ποίημα στα παιδιά και προσπαθήστε μαζί να δημιουργήσετε ένα παραμύθι, εστιάζοντας την προσοχή σας σε έναν ήρωα, σε ένα περιστατικό ή στον τίτλο του ποιήματος.
- 7) Δώστε στίχους-ερεθίσματα στα παιδιά και ζητήστε τους να προχωρήσουν στη δημιουργία ενός ποιήματος με ομοιοκαταληξία. Μαγνητοφωνήστε τα προφορικά δημιουργήματα των παιδιών και αξιολογήστε το αποτέλεσμα.
- 8) Οργανώστε μία ημέρα ποίησης. Ζητήστε από τα παιδιά να απαγγείλουν διάφορα ποιήματα που έχουν μάθει στο σχολείο ή στο οικογενειακό τους περιβάλλον, αλλά και να πραγματοποιήσουν ποικίλες δραστηριότητες σε σχέση με την ποίηση (κολλάζ, ζωγραφική, χειροτεχνίες κ.ά.).
- 9) Διαβάστε ένα ποίημα στα παιδιά. Μετά το άκουσμα του κειμένου, ζητήστε τους να χωριστούν σε 4-5 ομάδες και να εκτελέσουν η καθεμιά και διαφορετική δραστηριότητα (κολλάζ, ζωγραφική, χειροτεχνίες, χορός κ.ά.) για το ίδιο ποίημα. Να παρουσιάσετε στην τάξη συγκριτικά τα αποτελέσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

800

**ΒΙΒΛΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ –
ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8°

ΒΙΒΛΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ – ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

8.1. ΒΙΒΛΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Τα βιβλία γνώσεων και οι παιδικές εγκυκλοπαίδειες, όπως φαίνεται από το όνομά τους, προσφέρουν πληροφορίες και επιστημονικές γνώσεις με τρόπο κατανοητό στα παιδιά. Είναι δηλωτικοί του περιεχομένου των αντίστοιχων βιβλίων τίτλοι όπως: *Τι τρώγει ο κόσμος, Πώς ενδύεται ο κόσμος, Πώς στεγάζεται ο κόσμος* (βιβλία του F. Carpenter μεταφρασμένα στα ελληνικά, που είχαν ήδη εκδοθεί στα τέλη της δεκαετίας του '20), *Ρωτώ και μαθαίνω* και *Γιατί και πώς* (των Έ. Αλεξίου και Ίλλιν αντίστοιχα)¹⁴.

Λέγεται ότι, αν είναι δύσκολο να γράψει κανείς ένα λογοτεχνικό έργο για παιδιά, είναι άπειρα πιο δύσκολο να γράψει για το ίδιο κοινό κείμενα που έχουν κάποια επιστημονική υφή¹⁵. Είναι πράγματι δύσκολο να δοθεί επιστημονική πληροφορία στο παιδί και μάλιστα με λογοτεχνική χάρη. Ο συγγραφέας πρέπει να λαμβάνει υπόψη του το ψυχοπνευματικό και γλωσσικό επίπεδο του παιδιού, για να μπορέσει να προσαρμόσει την επιστημονική πληροφορία στα μέτρα του παιδικού μυαλού. Είναι γνωστό ότι οι εμπειρίες του νεαρού ατόμου είναι πολύ περιορισμένες, οι πνευματικές του ικανότητες δεν μπορούν να συγκριθούν με αυτές των ενηλίκων και η γλώσσα του δεν είναι ιδιαίτερα εμπλουτισμένη με αφηρημένες έννοιες. Συνεπώς, η επεξεργασία της αφηρημένης επιστημονικής πληροφορίας από τον παιδικό νου που θα οδηγούσε στην αφομοίωση και οικοδόμηση της γνώσης αυτής δεν μπορεί να επιτευχθεί στο στάδιο της προσχολικής ηλικίας. Γι' αυτούς τους λόγους, κάθε νέα γνώση πρέπει να μεταδίδεται στο παιδί με απλό, εποπτικό και συγκεκριμένο τρόπο. Η καινούρια γνώση αφομοιώνεται καλύτερα, όταν χτίζεται, οικοδομείται πάνω σε ό,τι είναι ήδη γνωστό. Η λογοτεχνική γραφή με το διασκεδαστικό και ευχάριστο χαρακτήρα της – στο βαθμό που δεν αλλοιώνει την επιστημονική αλήθεια – συμβάλλει στην αμεσότερη μετάδοση της πληροφορίας, ενισχύοντας τις πιθανότητες για μακροπρόθεσμη διατήρησή της στη μνήμη του αποδέκτη.

Προκειμένου για την ελληνική πραγματικότητα, ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής βιβλία γνώσεων: *Η Πολιτεία του βυθού* της Μ. Λοΐζου, *Τα άγρια και τα ήμερα του βουνού και του λόγγου* του Στ. Γρανίτσα, η *Ζωολογική Μυθολογία* του Χ. Σακελλαρίου, η *Μυθολογία* της Σ. Ζαραμπούκα, *Η Ακρόπολη και η ιστορία της* της Βίτως Αγγελοπούλου κ.ά., που θα δούμε στη συνέχεια.

Εικ. 25. Τα παιδιά καλύπτουν την ανάγκη για μάθηση και μέσα από τα βιβλία γνώσεων.

8.2. ΕΙΔΗ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

Ο διαχωρισμός των εξωσχολικών βιβλίων σε λογοτεχνικά και σε βιβλία γνώσεων δεν είναι απόλυτος. Και αυτό γιατί τα όρια των δύο κατηγοριών είναι ρευστά, όπως φαίνεται από κείμενα που χαρίζουν αισθητική απόλαυση και ταυτόχρονα παρέχουν πληροφορίες. Εκείνο όμως που γενικά διαφοροποιεί τα βιβλία γνώσεων από τα λογοτεχνικά είναι ότι τα πρώτα παρουσιάζουν δεδομένα, παρατηρήσεις, περιγραφές, εξηγήσεις και πληροφορίες για το φυσικό και τον κοινωνικό κόσμο, ενώ τα δεύτερα αποσκοπούν να τέρψουν τον αναγνώστη και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της κοινωνικότητάς του και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του¹¹⁶.

Επιστημονικές πληροφορίες είναι δυνατό να διοχετεύονται μέσα από βιβλία επιστημονικής φαντασίας, δηλαδή ιστορίες και μυθιστορήματα που βασίζονται στα δεδομένα επιστημών όπως η Αστρονομία, η Γενετική, η Βιολογία κ.ά. Κύριο

γνώρισμα των βιβλίων αυτών είναι οι αναφορές στο μακρινό μέλλον, σε ένα υποθετικό παρόν, αλλά και στο παρελθόν. Η συγγραφή τέτοιων κειμένων δεν προϋποθέτει μόνο γλωσσικές και καλλιτεχνικές ικανότητες, αλλά και γνώση της τεχνολογίας από την πλευρά του γράφοντος, ο οποίος καλείται να παντρέψει το μυθικό με το επιστημονικό/ τεχνολογικό στοιχείο. Ακούγοντας το μικρό παιδί κείμενα αυτού του είδους συμφιλώνεται με τη «μηχανή» αλλά και τοποθετείται μέσα σε μια πανανθρώπινη προοπτική, αφού τα θέματα και τα προβλήματα που γνωρίζει αφορούν γενικότερα στον άνθρωπο και τον πλανήτη μας, πέρα από στενά γεωγραφικά και χρονικά όρια¹¹⁷.

Στα καθαυτό βιβλία γνώσεων ανήκουν τα *πληροφοριακά* και τα *κοινά πραγματογνωστικά** βιβλία¹¹⁸:

α) Στην πρώτη κατηγορία, στην οποία ανήκουν τα *παιδικά λεξικά*, οι *παιδικές εγκυκλοπαίδειες*, τα *βιογραφικά λεξικά*, οι *άτλαντες* κ.ά., οι πληροφορίες παρέχονται κυρίως με τη μορφή λήμματος. Δίνονται, δηλαδή, περιγραφικοί ορισμοί για διάφορα ουράνια σώματα, ζώα, φυτά, μέσα συγκοινωνίας κτλ. συνοδεύει εικόνων που αναπαριστούν το κείμενο και το καθιστούν προσπελάσιμο στα παιδιά, αφού αυτά δε γνωρίζουν ακόμα ανάγνωση και γραφή. Η χρήση των βιβλίων αυτών συνδέεται στενά με το σχολείο και ειδικότερα με τις σχολικές εργασίες και τις μαθησιακές ανάγκες. Ενδεικτικά αναφέρεται από το χώρο της Φυσικής η *Εικονολογία* του Βερτούχ (F.J. Bertuch), γερμανική εικονογραφημένη εγκυκλοπαίδεια, που μεταφράστηκε στα Ελληνικά κατά το νεοελληνικό Διαφωτισμό, το *Εγκυκλοπαιδικό λεξικό του μαθητή*, που βασίστηκε στο γερμανικό αντίστοιχο Duden, το *Εικονογραφημένο λεξικό της ελληνικής μυθολογίας για παιδιά* της Αικ. Τσοτάκου-Καρβέλη και την *Ελληνική μυθολογία* του Γ. Γεραλή, όπου αναπλάθονται λογοτεχνικά ορισμένοι μύθοι, με απώτερο στόχο την προβολή του ήθους και του κάλλους των προσώπων και των πράξεων και τη διάσωση της ποίησης των μύθων.

β) Στη δεύτερη κατηγορία, εντάσσονται τα βιβλία που ασχολούνται με την ιστορία και τον πολιτισμό διάφορων χωρών και εθνών, την αρχαιολογία, τις ανακαλύψεις, τις εφευρέσεις, την τεχνολογία, το φυσικό κόσμο, τις επιστήμες, τις τέχνες, τη θρησκεία κ.ά.

Σε έναν πιο αναλυτικό διαχωρισμό των παιδικών βιβλίων γνώσεων προβαίνει η Huck, με κριτήριο τον τρόπο προσέγγισης του αντικειμένου τους¹¹⁹. Έτσι, διακρίνονται σε:

- Αυτά που εστιάζουν το ενδιαφέρον τους σε μια γενική και κυρίαρχη ιδέα (π.χ., σε σχήματα, χρώματα κ.ά.).

- Εικονογραφικά βιβλία, στα οποία η εικόνα υπερτερεί του κειμένου.
- Φωτογραφικά δοκίμια.
- Βιβλία που βοηθούν το παιδί να αναγνωρίσει και να μάθει συγκεκριμένα πράγματα.
- Βιβλία που αναφέρονται στο βιολογικό κύκλο ζώων, πτηνών, φυτών κτλ.
- Βιβλία πειραμάτων και ενασχολήσεων.
- Βιβλία που στηρίζονται σε προφορικές μαρτυρίες και σε ημερολογιακές σημειώσεις.
- Βιβλία που επιχειρούν τη γενική επισκόπηση του θέματος το οποίο παρουσιάζουν.
- Εξειδικευμένα ως προς το θέμα τους βιβλία.
- Βιβλία δεξιότητας και οδηγοί.

Σημειώνεται ότι η διαίρεση των βιβλίων γνώσεων, όπως κάθε είδους ταξινόμηση, μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους και με βάση διαφορετικά κριτήρια. Οι όποιοι διαχωρισμοί δεν είναι απαραίτητοι στο παιδί, αλλά επιβάλλονται για τη διευκόλυνση των ενηλίκων που ασχολούνται με παιδικά βιβλία, για την εξυπηρέτηση των βιβλιοθηκάρων και των εμπόρων, καθώς και για την εκπόνηση ερευνητικών εργασιών.

Εικ. 26. Τα παιδιά διαβάζουν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τι άραγε;